

UNIVERZITA PALECKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

**VNÍMÁNÍ KOLEKTIVIZACE ZEMĚDĚLSTVÍ OČIMA PAMĚTNÍKŮ
ZE ZEMĚDĚLSKÉHO PROSTŘEDÍ NA ŽĎÁRSKU**

Bakalářská práce

Marie Blahová

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, PhD.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Vnímání kolektivizace zemědělství očima pamětníků ze zemědělského prostředí na Žďársku*“ vypracovala samostatně a s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat mé vedoucí práce doc. Mgr. Radmile Švaříčkové Slabákové za odborné rady při vypracování mé práce. Velký dík patří pak především všem dotazovaným pamětníkům za jejich ochotu podělit se o své životní příběhy pro studentskou kvalifikační práci. Dále bych chtěla poděkovat archivářům ze Státního okresního archivu ve Žďáře nad Sázavou, jmenovitě Mgr. Martinu Štindlovi, Ph.D. z pobočky ve Velkém Meziříčí.

Obsah

Úvod	6
Rozbor pramenů a literatury	7
1. Zemědělská otázka před nástupem komunistů	10
2. Kolektivizace v republice	13
2.1 Nástup komunistů k moci	13
2.2 Zakládání jednotných zemědělských družstev	14
2.3 Akce „K“	16
3. Jihlavský kraj	18
3.1 Kolektivizace v Jihlavském kraji	18
3.2 Vystěhování „venkovských boháčů“ z okresu Velké Meziříčí	20
3.3 Vystěhování „venkovských boháčů“ z okresu Žďár nad Sázavou	21
5. Metodologická část	22
5.1 Interview, životopisné vyprávění a umění vést rozhovor	23
5.2 Kritéria pro výběr pamětníků a kontaktování	24
5.3 Realizace rozhovorů	25
5.4 Redakce rozhovorů	27
5.5 Přehled narátorů	28
6. Jednotlivé případy pamětníků	30
6.1 Bory – Marie Zmeškalová	30
6.1.1 Marie Zmeškalová a její rodina	31
6.1.2 Kolektivizace a počátek JZD	32
6.2 Kněževs a Radostín nad Oslavou – Milan a Božena Valentovi	36
6.2.1 Menší zemědělci z Radostína nad Oslavou	36
6.2.2 Rodina Valentova	37
6.2.2 Kolektivizace v Kněževsi	38
6.2.3 Proces s Jaroslavem Valentou	39
6.2.4 Společný život v Radostíně a restituce	41
6.3 Obyčtov – Anna Judová	43
6.3.1 Dcera posledního mlynáře v Obyčtově a vstup do JZD	44
6.3.1 Perzekuce	46
6.4 Sejřek – Marie Marková	47
6.4.1 Vnučka protikladných zemědělců	48
6.4.2 Pohled do Sazomína	50
Závěr	52

Seznam pramenů a literatury	54
Prameny	54
Rozhovory	54
Archivní prameny Moravský zemský archiv	54
Archivní prameny Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou	54
Literatura	55
Internetové zdroje	56
Seznam příloh	57

Úvod

Oblast Českomoravské vrchoviny rozprostírající se přes kraj Vysočina je bezesporu spjatá se zemědělstvím, především s pěstováním brambor, dříve i lnu, a chovem dobytka. S nástupem vlády jedné strany v únoru 1948 přišla řada událostí, jež ovlivnily tento region a ve svém důsledku vedly ke kolektivizaci zemědělství a nadobro tak změnilo do té doby známou tvář vesnice nejen zde, ale po celé zemi.

Téma kolektivizace zemědělství je v dnešní historiografii již značně zmapované. Proto jsem se rozhodla jít cestou regionální historie a zaměřit se na osudy lidí, kteří tuto dobu prožili, a to pomocí metody orální historie. Vybraní pamětníci pocházejí z rodin se zemědělským zázemím a většina z nich byla v příbuzenském stavu s odsouzeným sedlákem či s člověkem, který byl v 50. letech za tzv. „vesnického boháče“ označen. Proto se práce blíže zaměřuje na nuceně vystěhované zemědělce z bývalých okresů Žďár nad Sázavou a Velké Meziříčí. Jelikož jsem výzkum pro mou práci prováděla v roce 2022 a 2023, bylo již obtížnější sehnat přímé svědky událostí 50. let minulého století. Proto jsem využila i vzpomínek potomků lidí, kterých se kolektivizace přímo dotkla. Hlavní přínos je kladen právě na osobní příběhy konkrétních pamětníků, které se snažím doplnit a ucelit prameny z archivů.

Práce tedy pokrývá především 50. léta 20. století, ale vzhledem k využití osobních vzpomínek narátorů a archivních pramenů jsou zde přesahy jak před zmíněná léta, tak i do následujících desetiletí. Oblastně se práce vymezuje na obce ležící v nynějším okrese Žďár nad Sázavou, přitom jednotlivé vsi až na jednu výjimku spolu prakticky sousedí. Tuto oblast jsem si vybrala z čistě osobních důvodů, neboť jsem se zde narodila a vyrostla tu. Bohužel se mi ve vesnici, z které pocházím, nepodařilo najít žádného pamětníka. K celé myšlence práce mě přivedl osud otceva strýce, který byl v roce 1955 odsouzen jako „vesnický boháč“ a nuceně odstěhován z obce.

Cílem mé práce je postihnout situaci a vnímání období kolektivizace zemědělství na malých vesnicích tehdejšího Jihlavského kraje a ukázat rozdílné zkušenosti a vzpomínky konkrétních pamětníků na místech, která od sebe nejsou natolik vzdálená. Zajímá mě, jak lidé zpětně vidí toto období, co si o něm myslí a jaký postoj vůči němu nyní zastávají. Zaměřím se i na to jaké následující životní etapy mohly nynější vzpomínky ovlivnit a utvářet je.

Rozbor pramenů a literatury

Výchozím pramenem pro mou práci jsou osobní vzpomínky celkem pěti pamětníků z různých lokalit, kteří se liší věkem i tím, jaké postavení rodina měla na konci 40. let a v průběhu let padesátých. Základní informace ke každému narátorovi jsou rozebrány v příslušných podkapitolách šesté kapitoly.

Doplňujícími prameny jsou kroniky některých obcí. Konkrétně jde o kroniku obce Bory. Jedná se o první díl, který se ale začal psát až roku 1973. Kronika se dá pro studium i přesto využít, protože obsahuje retrospektivní úvod s přehledem událostí od roku 1945 do roku 1972. Pamětní kniha je dostupná online na webu obce.¹ Další použitá pamětní kniha náleží obci Obyčtov. Jedná se o velmi zdařile vypracovanou kroniku začínající rokem 1928, její kvalita neklesla ani po převzetí vlády komunisty.²

Tyto kroniky jsou stejně jako další archivní prameny uloženy ve Státním okresním archivu ve Žďáře nad Sázavou, případně v jeho pobočce ve Velkém Meziříčí. Jedná se o fondy k obcím *Bory*, *Kněžves*, *Obyčtov*, *Radostín nad Oslavou*, *Sazomín a Sejřek*. Využívala jsem *fondy MNV a jednotných zemědělských družstev* (dále jen JZD) s tím, že ne ke všem obcím existují oba takové fondy. Ve většině případů jsem čerpala především z úředních knih a aktového materiálu. Fondy k jednotným zemědělským družstvům Obyčtov, Radostín nad Oslavou a Sazomín jsou neuspořádané, proto při jejich citaci nebude uváděno konkrétní inventární číslo. Ke vzpomínkám jednoho konkrétního pamětníka jsem využila navíc jednotliviny z Lidového soudu Velké Meziříčí, Okresní prokuratury Velké Meziříčí a Okresního národního výboru Velké Meziříčí.

K základním historikům věnujícím se době kolektivizace zemědělství patří Karel Jech. Ve svých dílech se zabývá především postihy „kulaků“,³ například v nejspíše nejvyhledávanější

¹ Na internetových stránkách obce jsou naskenovány i další tři díly kroniky. Dostupná online z: <https://www.bory.cz/obec-bory/z-historie/kroniky-obce> [cit. 3. 4. 2023], originály jsou uloženy ve Státním okresním archivu Žďár nad Sázavou (dále jen SOKA Žďár nad Sázavou), pobočka Velké Meziříčí (dále jen pobočka VM), fond Místní národní výbor Bory.

² Nadále zde jsou záznamy o kulturních akcích, výročí apod., samozřejmě režimově laděné, ale stále přínosné. SOKA Žďár nad Sázavou, fond MNV Obyčtov, inv. č. 21, *Pamětní kniha*.

³ Pojmenování pro nepohodlné rolníky v Sovětském svazu, které se uchytilo i v Československu. Mělo dostatečně pejorativní náboj, který dokázal podněcovat nenávisť a závist vůči větším zemědělcům. Termín *kulak* v celé práci užívám v uvozovkách vzhledem k dobově výrazné konotaci. VOMELA, Martin: *Kolektivizace v Československu a její politické motivy*. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 122. Českým ekvivalentem pro tento termín byl „vesnický boháč“.

knize *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*,⁴ jež podává chronologický přehled o nezákladnějších událostech, které vedly ke kolektivizaci zemědělství a předává informace o celém jejím průběhu. Karel Jech se jako editor spolu s Petrem Blažkem a Michalem Kubálkem podílel i na kolektivní monografii *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlosti v padesátých letech*.⁵ Petr Blažek a Michal Kubálek spolupracovali jako editoři i na starším sborníku zabývajícím se kolektivizací, a to na *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*,⁶ který vznikl na základě stejnojmenné konference uskutečněné v září roku 2007. Sborník obsahuje skoro 30 příspěvků a CD s rozhlasovým dokumentem *Konec „vesnických upírů“*. Obsáhlým dílem je kniha *Proměny české společnosti 1948–1960*, a to její druhá část *Venkov*⁷ od Karla Kaplana z ediční řady Česká společnost po roce 1945 jako svazek 9, v níž autor obecně zachycuje celý proces proměny českého zemědělství ke státě organizované velkovýrobě. Vzhledem k povaze mé práce je třeba zmínit i dvoudílnou publikaci Miloslava Růžičky *Vyhnaní. Akce „Kulak“. Zločin proti lidskosti!*,⁸ v níž autor shromažďuje desítky životních příběhů vystěhovaných selských rodin.

O následcích kolektivizace na území nynějšího kraje Vysočina vyšla třídílná studie ve Vlastivědném sborníku Západní Morava.⁹ Články pojednávají o nuceném vystěhování „kulaků“ pro jednotlivé dílčí oblasti zahrnující působnost sborníku. Každý článek obsahuje

⁴ Kniha obsahuje i přílohy s kopiemi dobových dokumentů. JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008. Lze zmínit i autorovu starší publikaci. Týž: *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001.

⁵ Do knihy kromě editorů Petra Blažka a Michala Kubálka přispěly historičky Jana Burešová, Božena Landová, Hana Pexová a historici Libor Svoboda a Tomáš Bursík. Publikace obsahuje čtyři seznamy, jejichž editorem je Karel Jech, např. protokolární seznam „rodinných celků určených k vystěhování v akci „K“ („Kulaci“) v letech 1951–1953, a dva rejstříky. BLAŽEK, Petr – JECH, Karel – KUBÁLEK, Michal a kol.: *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlosti v padesátých letech. Studie, seznamy, dokumenty*. 2. vyd. Praha 2022.

⁶ Petr Blažek se zabývá dějinami komunistického režimu v Československu a Michal Kubálek reprezentací zájmů na venkově a dějinami agrárního stranictví. BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008. Někteří autoři příspěvků se zabývají regionálními tématy např. BIOLKOVÁ, Jindra: *Ohlas zemědělské politiky v první etapě kolektivizace v Ostravském kraji*; LOKOČ, Radim: *Environmentální aspekty kolektivizace zemědělství na příkladu obce Oldřišov na Opavsku*.

⁷ Kniha přináší pohled mimo jiné na ekonomické a politické změny a situaci v pohraničí. Na internetových stránkách Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v sekci publikace – elektronické zdroje jsou ke studování přístupné digitalizované přílohy k této knize. KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti 1948–1960. Část druhá. Venkov*. Praha 2012.

⁸ Jedná se čistě o sepsané osudy rodin, které nejsou podloženy a doplněny archivními prameny. V předkládané práci budou osudy pamětníků naopak dány do komparace s takovými archivními prameny. Paměti Miloslava Růžičky jsou dostupné v databázi Paměti Národa. RŮŽIČKA, Miloslav: *Vyhnaní. Akce „Kulak“. Zločin proti lidskosti!* Havlíčkův Brod 2008; Týž: *Vyhnaní II. Akce „Kulak“. Zločin proti lidskosti!* Havlíčkův Brod 2011.

⁹ GREGOR, František – JIČÍNSKÝ, Petr: *Zákazy pobytu uložené tzv. kulakům v padesátých letech 20. století v okresech Moravské Budějovice a Třebíč*. In: KŘESADLO, Vít (red.): *Západní Morava. Vlastivědný sborník*, XII., 2008, s. 167–199; ŠTINDL, Martin: *Nucené vystěhování tzv. kulaků z okresů Velké Meziříčí a Velká Bíteš v padesátých letech 20. století*. In: KŘESADLO, Vít (red.): *Západní Morava. Vlastivědný sborník*, XIII., 2009, s. 226–266; KŘESADLO, Vít: *Zákazy pobytu uložené tzv. kulakům v padesátých letech 20. století v okresech Bystřice nad Pernštejnem a Žďár nad Sázavou*. In: KŘESADLO, Vít (red.): *Západní Morava. Vlastivědný sborník*, XIV., 2010, s. 119–131.

přehledové tabulky se jmény odsouzených „kulaků“, jejich bydlištěm, žalobou, rozsudkem, konfiskací, případně trestem odnětí svobody či pokuty v tisících Kčs a odkazem na prameny, z kterých bylo čerpáno. I přes vynaložené úsilí archivářů ze státních okresních archivů v Třebíči a Žďáře nad Sázavou není možné, aby seznamy byly úplné.¹⁰ Pro nástin zemědělství v okrese Žďár nad Sázavou využívám dobovou literaturu, kterou je zajisté třeba brát se značnou rezervou a zvláště kritickým pohledem vzhledem k tomu, že knihy vyšly ještě před pádem režimu. Já ale budu tyto knihy používat především k obecným informacím o letech vzniku JZD apod, proto se budovatelskému nádechu literatury vyhnu. První kniha je *Od IX. sjezdu KSČ k X. sjezdu JZD*,¹¹ v níž autor především podrobně shrnuje historii jednotlivých JZD v okrese. Druhá kniha *Současnost socialistického zemědělství v okrese Žďár nad Sázavou*¹² navazuje na předešlou, ale distancuje se již podle jejího názvu od zaznamenávání historie a přesouvá se k současnosti zemědělství.

Orální historii se v České republice nejvíce zabývá Miroslav Vaněk působící na FHS UK. Napsal několik příruček pro orální historii. Nejkomplexnějším dílem je Třetí strana trojúhelníku, kterou napsal spolu s Pavlem Mückem.¹³ Autoři v knize předávají kromě historie a vývoje orální historie i „návod“ na to, jak se na rozhovor s pamětníkem připravit, jak ho vést a následně analyzovat. V mé práci proto vycházím z poznatků této knihy.

Bakalářská práce je členěna do tří větších celků. První část obsahuje stručný teoretický úvod ke kolektivizaci ve státu a dvou zmíněných okresech. Druhá část se zabývá metodologií orální historie, uvádím zde základní informace k metodě a popisuji mnou použité postupy, podklady a výchozí body. Poslední třetí část je věnována praktickému orálně-historickému výzkumu, v kterém jsem se pokusila interpretovat vzpomínky pamětníků.

¹⁰ Za neúplnost mohou především ne vždy dochované archivní prameny.

¹¹ RIEGL, Jan: *Od IX. sjezdu KSČ k X. sjezdu JZD. Třicet pět let socialistického zemědělského družstevnictví v okrese Žďár nad Sázavou*. Jihlava 1984.

¹² KRATOCHVÍL, Josef a kol.: *Současnost socialistického zemědělství v okrese Žďár nad Sázavou (40 let socialistického zemědělství)*. Havlíčkův Brod 1989.

¹³ K dostání je již i 3. vydání z roku 2022, které obsahuje navíc pohled na covidovou pandemii, jinak se neliší od vydání z roku 2015, které jsem použila. VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. 2. vyd. Praha 2015.

1. Zemědělská otázka před nástupem komunistů

Lidé na venkově byli po celá staletí spojeni s přírodou. Tento jejich vztah k přírodě a především k půdě, jenž trval i po několik generací v jedné lokalitě, byl zničen po únorových událostech roku 1948 a nástupu komunistického režimu k moci. Život na vesnicích byl do té doby provázán prací, v jehož rámci byl koloběh zaběhnutých činností doprovázený udržovanými tradicemi, oslavami a svátky. Zmíněný pohled se brzy změnil v souladu s novým ustaveným politickým směrem. Pro mnoho obyvatel vesnic přišel bolestivý, násilný a tragický proces, během kterého chtěli komunisté docílit přechodu od soukromé malovýroby ke státěm organizované velkovýrobě.

Ještě před tímto obdobím, ke kterému patří zakládání známých JZD, v zemi fungovala družstva jiná, respektive se jednalo o družstva v pravém slova smyslu. V Československu před druhou světovou válkou fungovala rozsáhlá družstevní síť a to již od konce 19. století. Nejednalo se pouze o zemědělská družstva, ale i o družstva bytová, spotřební a živnostenská, poslední zmíněná byla zakládána řemeslníky, maloobchodníky, lékaři apod.¹⁴ U tradičního zemědělského družstevnictví byla na prvním místě zásada dobrovolnosti po všech stranách. Jejich vznik musel být dobrovolný a iniciovaný od členů, nemohl být daný shora.¹⁵ Členové měli vlastnický podíl a mohli kdykoli volně vystoupit. Navenek družstvo působilo samostatně a vevnitř měla fungovat demokracie, ve skutečnosti ale při hlasování rozhodovala výše členských vkladů, s čímž samozřejmě nemohli souhlasit menší družstevníci.¹⁶ Pozdější JZD byla přímo podřízená státním orgánům ve všech sférách činnosti, tedy neměla vlastní samosprávu.¹⁷ Pravá zemědělská družstva podléhala vyšším družstevním svazům nebo orgánům.¹⁸ Družstva si zakládala na poskytování vzájemné pomoci jejich členům, například

¹⁴ FEIERABEND, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary 2007, s. 16.

¹⁵ Tamtéž s. 20.

¹⁶ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 36.

¹⁷ Nejvyšší byl postaven předseda, který fungoval jako jakási prodloužená ruka státních orgánů. BUREŠOVÁ, Jana: *Kolektivizace jako destruktivní proces v životě venkova*. In: BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M. (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 113.

¹⁸ Táž: *Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska*. In: BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M. a kol.: *Akce „K“: Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy, dokumenty*. 2. vyd. Praha 2022, s. 21.

pomocí spořitelů a kempeliček¹⁹, skladištních družstev²⁰ a zprostředkovávání mechanizačních potřeb.²¹

Po druhé světové válce byly obnoveny čtyři politické strany, vedle Komunistické strany Československa to byla Československá sociálně demokratická strana, Československá strana národně socialistická a Československá strana lidová.²² Obnovená nebyla činnost za první republiky silné agrární strany, v které se seskupovala většina zemědělského obyvatelstva. Zde se objevila možnost, jak stávající strany mohly získat nové voliče. Jejich pozornost se obrátila na venkov, konkrétněji na pohraničí, které bylo po válce vyliďněno a bylo třeba znovu osídlit. Výhodu měli komunisté, neboť jejich člen Julius Ďuriš byl ministrem zemědělství. Prosadili získání půdy nově příchozím lidem (z vnitrozemí měšťané, ze zahraničí Volyňští Češi) za velmi nízké ceny.²³ Tuto nabídku si mohly dovolit i chudší vrstvy lidí. V pohraničí vznikla zcela nová vrstva středních rolníků tvořící se z nově příchozích bezzemků a námezdních dělníků, kteří v příchodu na levně získanou půdu viděli zlepšení svého sociálního postavení.²⁴ Většina nově příchozích obyvatel dávala zavděk především ministru Ďurišovi. Díky tomu se zvětšovalo i číslo potencionálních voličů KSČ. V březnu 1946 na VIII. sjezdu KSČ byly formulovány představy strany o zemědělství, mimo jiné chtěli scelovat roztříštěné pozemky drobných a středních rolníků, podporovat mechanizaci a zemědělské družstevnictví.²⁵ Zájem o pohraničí se komunistům vyplatil a odrazil se v parlamentních volbách v květnu 1946, v kterých KSČ

¹⁹ Úvěrní družstva, pojmenovaná po duchovním zakladateli českého družstevního hnutí Františku Cyrilu Kampelíkovi, byla založena na principu neomezeného ručení. Půjčky kempeličky poskytovaly pouze svým členům. Jednalo se pouze o místní obyvatele, jelikož působnost kempeliček byla většinou v rámci jedné vesnice, maximálně jedné farnosti. Díky jejich rozvoji došlo k zániku lichvy na vesnicích. FEIERABEND, L.: *Zemědělské družstevnictví*, s. 27–28. Kempeličky fungovaly i v mnou sledovaných lokalitách – Horní Bory (část dnešních Borů), Obyčtov a Radostín nad Oslavou.

²⁰ Členům družstvo zajišťovalo odbyt zemědělských produktů a nakupovalo jim zemědělské potřeby, také si zde mohli ve skladech uložit obilí a vyčkat na výhodný prodej. Tamtéž, s. 42.

²¹ JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění*, s. 35.

²² FIALOVÁ, Jana: *Venkov v programech politických stran v roce 1946*. In: BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M. (eds.): *Kolektivizace venkova*, s. 88.

²³ Národní socialisté a lidovci naopak navrhovali prodej za plnohodnotnou cenu. V takovém případě by si pozemky mohli dovolit koupit bohatší zemědělci, zůstala by větší rozloha půdy, která by se nemusela drobit, ale číslo příchozích lidí by zůstalo menší.

²⁴ Tito lidé se měli stát samostatnými hospodáři, ale nebyli na takovouto práci zvyklí, neuměli hospodářství vést, byli zvyklí pracovat pouze rukama. KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti 1948–1960. Část druhá. Venkov*. Praha 2012, s. 103, 106.

²⁵ PERNES, Jiří: *Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu*. In: BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M. (eds.): *Kolektivizace venkova*, s. 80.

v Českých zemích suverénně vyhrála,²⁶ v nově dosídlených pohraničních oblastech získali dokonce 60–70 % hlasů.²⁷

²⁶ Dohromady 40,2 % v Českých zemích, druhá byla ČSNS s 23,7 % hlasů. https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k018.pdf/0e71fa93-c8e0-479a-9644-11d34f80f014?version=1.0&fbclid=IwAR3g6MjYDraNQaq5MPma7hqwdWa121g6kZ-N3wxH34_D1usl7zQyRuq2jpQ [cit. 3. 4. 2023].

²⁷ PERNES, J.: *Politické a sociální*, s. 81. Jednalo se o cca 51 % veškerých získaných hlasů. KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 106.

2. Kolektivizace v republice

Nejdříve je třeba vymezit samotný pojem kolektivizace. Existuje více způsobů, jak lze charakterizovat a vnímat pojem a proces kolektivizace. Z mého pohledu má nejužitečnější shrnutí prof. Jana Burešová, podle níž je „*Kolektivizace zavádění centrálně administrativního direktivního systému řízení do zemědělství, jak do výroby, organizace práce, majetkových poměrů, života rolníků, ale i života celého venkova.*“²⁸ Jak jsem již naznačila výše, v druhé části práce se zaměřím především právě na život rolníků a jejich rodin.

2.1 Nástup komunistů k moci

Poté, co se komunisté v únoru 1948 ujali moci v zemi, počítali s postupným přechodem ke společné velkovýrobě. Rolníci měli obavy ze zakládání kolchozů²⁹ podle vzoru SSSR, ale byli několikrát ujišťováni sliby, že „*kolchozy se u nás zavádět nebudou*“.³⁰ Ještě v červnu 1947 došlo k revizi první pozemkové reformy z roku 1919, ale po únoru 1948 byla prosazena její novelizace a tím i prosazeny komunistické požadavky z původního návrhu. Zákon se týkal dohromady skoro 967 000 ha zemědělské půdy, která se přidělovala drobným a středním rolníkům, většina lesní půdy přešla do vlastnictví státu a zbytek zemědělské půdy získaly státní statky.³¹ Dovolená výměra půdy byla přímo stanovena v nové ústavě z 9. května 1948 v článku 158 a 159 a to, že „*nejvyšší přípustná výměra půdy, která smí být v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo spoluvlastníků nebo společně hospodařící rodiny, je 50 hektarů, a že soukromé vlastnictví půdy je u zemědělců, kteří na ní sami pracují, do výměry 50 hektarů zaručeno.*“³²

Zemědělská otázka se začala více řešit až od poloviny roku 1948 po vydání rezoluce Informačního byra komunistických a dělnických stran o Jugoslávii, v které se mimo jiné psalo o „*hromadné kolektivizaci v zemích tzv. lidové demokracie jako o naprosté samozřejmosti*“.³³ Dále se zde prohlašuje, že kolektivizace zemědělství je nezbytným předpokladem pro likvidaci

²⁸ Přednáška Jany Burešové ze 17. 10. 2022.

²⁹ Bylo zakázáno mluvit o JZD jako o kolchozech, mělo se zdůrazňovat, že JZD kolchozy nejsou, i přesto, že Gottwald, Zápotocký a Slánský byli přesvědčeni, že JZD mohou být zárodkem kolchozů. KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 152.

³⁰ To začalo ihned po převzetí moci. Klement Gottwald 28. února 1948 na sjezdu rolnických komisí v Praze pronesl „*aby byly rázně a jednou pro vždy vyvráceny řeči o tom, že někdo u nás chce na vesnici zavádět kolchozy...*“ Následující den na sjezdu rolníků taktéž v Praze navázal „*Jednoduše chceme, aby vám už nikdo nikdy nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy. Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovým šuškaním na vesnici, patří k záškodníkům a rozvratníkům, které jsme právě z našeho veřejného života vyhnali, a žeňte ho svinským krokem!*“ BUREŠOVÁ, J.: *Politický a institucionální*, s. 27.

³¹ Cca 127 000 ha půdy. PERNES, J.: *Politické a sociální*, s. 83.

³² JECH, K.: *Kolektivizace a vyhnání*, s. 53.

³³ BUREŠOVÁ, J.: *Politický a institucionální*, s. 30.

soukromých vlastníků a podnikatelů v zemědělství.³⁴ O této rezoluci se v Československu jednalo 28. června 1948 na zasedání představenstva ÚV KSČ, na kterém se rozhodlo, že země bude realizovat kolektivizaci sovětského typu,³⁵ na níž se postupně začalo pracovat, což s sebou přineslo i dosud odmítané zavádění kolchozů.

2.2 Zakládání jednotných zemědělských družstev

Celý proces se dal do pohybu zákonem č. 69 o jednotných zemědělských družstvech schválený 23. února 1949 Národním shromážděním, i přes počáteční tvrzení a sliby strany, že nezamýšlí zakládání kolchozů sovětského vzoru.³⁶ Následující měsíc byly vydány i první vzorové stanovy JZD a scelovací zákon, kterým vznikaly souvislé pozemkové celky pro zakládání JZD či státní statky. Základem kolektivizace mělo být zakládání výrobních zemědělských družstev – „združstevňování“. To se ale ve svém principu velmi lišilo od reality kolektivizace. Prává družstva, popsána v první kapitole, fungovala v podmínkách tržního hospodářství a skutečně hospodařila, narozdíl od vznikajících JZD, která jen vyráběla.³⁷

Brzy po přijetí zákona o JZD se rozběhla kampaň za jejich zakládání, ale i tak se do nich rolníci nehrnuli a postupně se z původní zásady dobrovolnosti vstupu stala povinnost a nucení.³⁸ Jako hlavní úkol družstev bylo na zasedání ÚV KSČ v únoru 1950 určeno prosazování jejich společné práce, a to společné žně, osevy a rozorávání mezí.³⁹ Byl schválen i návrh na kategorizaci JZD do tří typů (později byl přidán čtvrtý typ), v kterém záleželo na stupni společného užívání půdy, potahů a strojů.⁴⁰ S postupem kolektivizace byl na družstva vyvíjen tlak k přechodu k vyššímu typu. S těmito přechody souvisela hospodářsko-technická úprava půdy (dále jen HTÚP), jež spočívala v rozorávání mezí a vytváření velkých souvislých celků – honů, které byly výhodné pro JZD. Jednalo se o velký zásah pro všechny hospodařící zemědělce

³⁴ „... teprve na základě hromadné kolektivizace zemědělství je možná likvidace poslední a nejpočetnější vykořisťovatelské třídy – třídy kulactva.“ Tamtéž, s. 31.

³⁵ Tamtéž, s. 34.

³⁶ Tamtéž s. 40.

³⁷ VOMELA, Martin: *Kolektivizace v Československu*, s. 120.

³⁸ Dobrovolnost slibuje hned první paragraf příslušného zákona o JZD: „V zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržštěnosti družstevní činnosti v zemědělství jako dědictví minulosti budou zakládána na podkladě dobrovolnosti jednotná zemědělská družstva, která mají sjednotiti dosavadní různá zemědělská družstva a přinést významný prospěch pracujícím zemědělcům.“ PERNES, J.: *Politické a sociální*, s. 85–86; GREGOR, František – JIČÍNSKÝ, Pavel: *Zákazy pobytu*, s. 167.

³⁹ KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 177.

⁴⁰ První typ – společný osev při zachování mezí, společné polní práce, sklizeň dostává člen z každé své parcely; druhý typ – společná rostlinná výroba při rozorávání mezí, rozdělení sklizně členům podílem podle výměry jejich půdy; třetí typ – společná rostlinná a živočišná výroba, výtěžek členům rozdělován z větší části podle vykonané práce a z menší části podle výměry půdy poskytnuté družstvu; čtvrtý typ – JZD členům nevyplácelo náhradu za užívání půdy a osobní důchody pocházely pouze z vykonané práce. Tamtéž, s. 178–179.

ve vesnici. Situaci špatně snášeli i samotní družstevníci, kteří získávali pocit, že nebudou pracovat „na vlastním“, neboť se jejich majetek ztratil v obrovském honu.⁴¹

K zemědělcům, kteří odmítali vstoupit a nadále se snažili hospodařit samostatně, docházeli opakovaně agitátoři a přemlouvali je ke vstupu, od roku 1952 se zájem upřel především na střední rolníky. Většina dříve nebo později nátlaku podlehla a do JZD vstoupila. Ti, kteří nadále vzdorovali, byli obvykle označováni organizátory náboru a angažovanými zakladateli družstva za „vesnické boháče“. Do té doby platná hranice 20 ha pro tuto kategorii byla snížena na 15 ha a obvinění se tak stalo snazším.⁴²

Valnou většinu mechanizačních prostředků vlastnily strojní a traktorové stanice (dále jen STS), které navazovaly na státní strojní stanice zakládané v okresech od roku 1948. Státní strojní stanice byly přednostně zásobeny stroji a v rámci obvodu své působnosti měly zajišťovat důležitou mechanizaci zemědělských prací.⁴³ Nucený výkup strojů od zemědělců, především velkých sedláků, v roce 1950 přinesl nové mechanizační prostředky, ale velká část byla nevykonná a zastaralá a staly se tak nepotřebnými.⁴⁴ Služby STS měly původně poskytovat i soukromníkům („kulakům“, a to za vysoké ceny, byl to jeden z mnoha bojů proti nim), ale ve finále práci vykonávaly výhradně pro družstva a občas pro státní statky.⁴⁵ Na konci 60. let začaly zemědělské stroje kvůli neefektivnosti přecházet do vlastnictví JZD a STS se přeorientovaly převážně na jejich opravu a kvalifikování traktoristů a mechanizátorů.⁴⁶

Státní statky stejně jako STS měly plnit důležitou roli při „združstevňování“. Státní statky měly od začátku plnit funkci vzoru pro malé a střední rolníky. Tato jejich role nebyla naplněna a po celou dobu existence především přebíraly půdu, o kterou se neměl kdo starat a byla zanedbávaná. Státní statky v průměru dosahovaly nižších hektarových výnosů než JZD a ekonomicky se ustálily teprve v 60. letech.⁴⁷

Při vstupu do družstva nový člen se svým příchodem vnášel svou půdu⁴⁸ a musel odevzdat živý, ale i mrtvý inventář. Nejednalo se tedy jen o hospodářská zvířata, ale i o stroje

⁴¹ Tamtéž, s. 183.

⁴² Tamtéž, s. 207.

⁴³ PERNES, J.: *Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948*. In: ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor (eds.): *Kolektivizace v Československu*. Praha 2013, s. 40.

⁴⁴ KAPLAN, K.: *Proměny*, s. 222.

⁴⁵ PRŮCHA, Václav: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Praha 1974, s. 340; PERNES, J.: *Proměny myšlenky*, s. 38.

⁴⁶ PRŮCHA, V.: *Hospodářské dějiny*, s. 340.

⁴⁷ Tamtéž, s. 338.

⁴⁸ Byla mu ponechána nebo dána jen tzv. záhumenka pro vlastní potřebu pěstování plodin, jednalo se ale jen o malé pole, maximálně kolem jednoho hektaru.

a hospodářské budovy jako stodoly a chlévy, v kterých byla prozatímne ustájena družstevní zvířata do té doby, než se vystavěly družstevní kravíny, vepřiny apod. Prvními členy zakládaných družstev se ale převážně stávali maloročníci a bezzemci, kteří neměli dostatek půdy, dobytka a strojů, kterými by mohli obohatit družstevní vlastnictví. V prvních letech se tak družstvům nedařilo, chyběli specializovaní a vyučení odborníci, stroje a nové způsoby hospodaření.⁴⁹ Členové se postupně místo původně slibovaných vlastníků podílu stali pouhými řadovými zaměstnanci, kteří začali ztrácet původní vztah k půdě, upadala také jejich pracovní morálka a vytrácel se zájem o pěstované plodiny.

2.3 Akce „K“

V rámci socializace vesnice bylo rozhodnuto, že selský stav musí být zcela zlikvidován. Byl označen za hlavního nepřítele, který musí být zničen a nelze ho ani zapojit do procesu kolektivizace a družstevního hospodaření. V některých JZD byli v počátku takoví velcí zemědělci v představenstvu nebo dokonce v jejich vedení, ale s postupem kolektivizačního procesu byli vypovězeni.⁵⁰ Bývalí „vykořisťovatelé“ do družstev nepatřili a zůstávali jejich nepřáteli i uvnitř.⁵¹

Na celostátní úrovni nucené vystěhování selských rodin,⁵² které se zdálo jako nejúčinnější opatření proti vlivu sedláků, odstartovala společná směrnice ministrů spravedlnosti (Štefan Rais), vnitra (Václav Nosek) a národní bezpečnosti (Ladislav Kopřiva), ministerstvo zemědělství bylo z plánování vynecháno. Přísně tajná „směrnice tří ministrů“ vešla v platnost 1. listopadu 1951 a upravovala poměry rodinných příslušníků odsouzených „venkovských boháčů“.⁵³ Na směrnici navazovaly podrobné prováděcí pokyny, jak postupovat od uvalení vazby na „vesnického boháče“ až k vystěhování jeho rodiny.⁵⁴

Za „kulaka“ byl zpravidla považován hospodář s výměrou půdy nad 20 ha (do roku 1952, kdy byla hranice snížena na 15 ha). Existovala ale spousta výjimek, při kterých stačila daleko nižší výměra, a to v tom případě, kdy osoba pro výkon svého hospodářství využívala

⁴⁹ BUREŠOVÁ, J.: *Kolektivizace jako destrukční proces*, s. 116.

⁵⁰ Podle prvních vzorových stanov JZD z března 1949 to bylo možné, mělo se jednat o jakousi převýchovu. JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění*, s. 71.

⁵¹ Tamtéž, s. 73.

⁵² Označováno také jako Akce „K“. ŠTINDL, M.: *Nucené vystěhování*. s. 228. Akce probíhala mezi léty 1951–1953, byla sice centrálně ukončena, ale na místní úrovni pokračovala dále až do konce 60. let. Na jejím konci byla prakticky úplná likvidace soukromých hospodářství. BLAŽEK, P.: *Počty nuceně vystěhovaných selských rodin v Československu 1948–1960*. In: ROKOSKÝ, J. – SVOBODA, L. (eds.): *Kolektivizace v Československu*, s. 230. Pod stejným názvem Akce „K“ probíhala i likvidace klášterů a mužských řeholí.

⁵³ ŠTINDL, M.: *Nucené vystěhování*, s. 228.

⁵⁴ BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M.: *Akce „Kulak“*. *Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů*. In: BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M. a kol.: *Akce „K“*, s. 80.

stále i námezdní síly, které byly „vykořisťovány“ či provozovala živnost, typicky mlynářskou, hostinskou apod.

Nucený výkup zemědělské mechanizace, HTÚP, vedení úspěšné štvavé propagandy u městské i venkovské veřejnosti, smlouvy o výrobě a dodávkové povinnosti, které ve většině případů ani nebylo možné plnit.⁵⁵ To vše patřilo k řízené politice třídního boje proti nenáviděným „kapitalistickým žvlům“. Především HTÚP, hned po zabavení zemědělských strojů, patřilo ke způsobům, jak oslabit velké zemědělce a zemědělce, kteří stále odmítali vstup do JZD. V takovém případě byla jejich úrodná a opečovávaná půda zabrána a místo ní jim byla svěřena půda většinou na kraji katastru obce, které se nikdo po dlouhou dobu nevěnoval. Jednalo se o špatnou a málo výnosnou zeminu.⁵⁶ Navíc takto postižení zemědělci museli ke všemu připočítat čas trávený dopravou na nové polnosti.

Kolektivizace byla i přes pár přestávek akcí velkého rozsahu. Na jejím počátku v roce 1949 bylo v ČSR evidováno přes 35 tisíc hospodářství s 20–50 ha zemědělské půdy, na konci roku 1957 to bylo pouhých 1251 hospodářství.⁵⁷ Ke svému závěru šel celý proces kolektivizace zemědělství v roce 1960.⁵⁸ Tento rok se stal zároveň i koncem organizovaného omezování, zatlačování a likvidace selského stavu.⁵⁹ Během tohoto desetiletí se obyvatelům venkova změnil život nepředstavitelným způsobem. Velké množství lidí muselo opustit své domovy, živnosti, rodiny a odejít z míst po generace spojených s jejich předky. Přesný počet vystěhovaných osob není dosud známý. Historici Petr Blažek a Michal Kubálek počet odhadují na minimálně 16 000 osob.⁶⁰

⁵⁵ Při neplnění následovaly pokuty, někdy i vězení.

⁵⁶ JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění*, s. 86.

⁵⁷ Tamtéž, s. 226.

⁵⁸ V tomto roce hrubá zemědělská výroba dosáhla předválečné úrovně a mírně ji překročila, v následujících pěti letech zemědělská výroba naopak opět stagnovala. BUREŠOVÁ, J.: *Kolektivizace jako destrukční proces*, s. 110.

⁵⁹ JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění*, s. 225.

⁶⁰ Karel Jech podle svých výpočtů uvádí 8 246 osob nuceně vystěhovaných osob, po roce 1953 se ale zastavila centrální evidence a podle jiných archivních pramenů byla horní hranice počtu vystěhovaných osob nejspíše více než dvojnásobná. BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M.: *Akce „K“*, s. 10.

3. Jihlavský kraj

Na začátku je třeba vysvětlit správní vývoj lokality, neboť se přímo dotýká obcí zmíněných dále v práci. Jihlavský kraj vznikl zákonem č. 280/1948 Sb. s platností od začátku následujícího roku jako jeden z třinácti nových krajů v českých zemích.⁶¹ Kraj tvořilo třináct okresů, pro tuto práci jsou nejzásadnější dva – okres Velké Meziříčí a okres Žďár nad Sázavou. Vzhledem k nutnosti uskutečnit reformu veřejné správy z politických, hospodářských a ideologických důvodů byla existence Jihlavského kraje ukončena zákonem č. 36/1960 Sb. o územním členění státu a od roku 1960 většina původního kraje spadla pod kraj Jihomoravský.⁶² Změnily se tak i okresy, okres Velké Meziříčí přestal existovat a většina jeho území se začlenila do okresu Žďár nad Sázavou. V práci vycházím ze správního členění platného od roku 1960. Mezi lety 1949–1960 některé vybrané obce ale patřily pod zaniklý okres Velké Meziříčí (Kněžves, Radostín nad Oslavou, Horní Bory) a okres Bystřice nad Pernštejnem (Sejřek). SOkA Žďár nad Sázavou disponuje pobočkou ve Velkém Meziříčí, kde jsou uchovány materiály z působnosti bývalého okresu Velké Meziříčí.

V této kapitole se kromě obecné charakteristiky kolektivizace v kraji více zaměřím pouze na dva okresy, z původních 13 okresů z let před rokem 1960. Prvním důvodem je, že z těchto okresů pochází zvolení pamětníci⁶³ a tím druhým, že okresu Velké Meziříčí nejspíše náleží smutné prvenství v počtu postižených rodin v kraji.⁶⁴

3.1 Kolektivizace v Jihlavském kraji

Jak jsem již uvedla v úvodu, přes většinu plochy kraje se rozprostírá Českomoravská vrchovina. Půda je zde spíše podzolová, ne moc bohatá na živiny. Mezi pěstované plodiny patřil len, z obilovin žito a oves, ale nejvíce rozšířenou plodinou byly a stále jsou brambory. Většina pozdějších JZD zde nacházejících byla tedy bramborářského typu. Až do konce 50. let mělo zemědělství zaostalou mechanizovanou výrobu. Vzhledem k četnému rozorávání mezi byl v krajině nedostatek luk a pastvin.⁶⁵

⁶¹ DOBEŠ, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan: *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha 2007, s. 447.

⁶² Tamtéž, s. 450.

⁶³ Jedna pamětnice se narodila ve Veverské Bítýšce (dnes okres Brno-venkov), ale dětství prožila v Sejřku (mezi lety 1949–1960 okres Bystřice nad Pernštejnem, po roce 1960 okres Žďár nad Sázavou).

⁶⁴ BLAŽEK, P.: *Počty nuceně*, s. 232. Ze zpracovaných okresů bývalého Jihlavského kraje v Západní Moravě vychází velkomeziříčský okres jako nejpostiženější.

⁶⁵ SVOBODA, Josef, František: *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Žďárský okres*. Brno 1937, s. 11; HÄUFLER, Vlastislav: *Zeměpis Československa*. Praha 1960, s. 495.

Jihlavský kraj patřil k agrárním regionům se silnou katolickou tradicí. Nejvíce obyvatel patřilo k zastáncům agrární strany a strany lidové. Od začátku se dalo předpokládat, že bude obtížné získávat obyvatelstvo pro socialistickou přestavbu vesnic. V této oblasti se tak kolektivizace setkala s velkým odporem, což vedlo k silnému potlačování.⁶⁶ Ale i přes tvrdý postup se zde v počátku režimu nedařilo své ideje uchytil. Až po události v Babicích, malé zemědělské vesnici v okrese Moravské Budějovice (nyní okres Třebíč), mohly započít velké represe vůči sedlákům. Večer 2. července 1951 přepadli čtyři muži – Ladislav Malý⁶⁷ a tři sedláci – schůzi rady MNV ve školní budově, tři funkcionáře zavraždili, jeden útok přežil.⁶⁸ Komunisté následný soudní proces zcela využili pro propagandu namířenou proti sedlákům a katolické církvi. Hned po vraždě bylo zatčeno několik lidí a začalo jejich vyšetřování. Za velezradu a sabotáže bylo odsouzeno dohromady čtrnáct lidí, z toho polovina za vraždu, ty čekal trest smrti. Čtyři ze sedmi odsouzených k trestu smrti byli označeni za „vesnické boháče“, jejich majetek byl konfiskován a byli vystěhováni jejich rodinní příslušníci. Jednalo se o první případ vysídlení, který nijak neregulovaly žádné směrnice jako v pozdějších případech. Zastrášovací efekt na venkově se dostavil a spolu s ním i nedobrovolné přihlášky do JZD.⁶⁹

Od roku 1952 na okresech vznikaly tři až čtyřčlenné komise řešící konkrétní případy a postupy proti sedlákům a vesnicím.⁷⁰ Každý rok přibývalo stále více JZD. V polovině padesátých let byl hlavním cílem pro celý kraj posílení zaměstnanosti v zemědělství, ale především v JZD se plán nedařilo naplnit. Na rok 1957 bylo v plánu založit na 350 nových JZD, nereálnost plánu se odrazila v založení jen 312 družstev, v té době bylo v Jihlavském kraji dohromady 851 JZD. I přesto „socialistická půda“ převážila s 58,6 % veškeré zemědělské půdy nad půdou drženou v soukromém sektoru. O rok později se podle krajských funkcionářů již jednalo o 85 % půdy v socialistickém sektoru a s rokem 1959 přišlo vítězství kolektivizace v kraji.⁷¹

⁶⁶ Jen mezi lety 1949–1950 došlo v kraji ke stovkám pokut zemědělců, včetně odsouzení k vězení. STEHLÍK, Michal: *Jihlavský kraj v procesu kolektivizace 1948–1960*. In: BŘEZINA, Vladimír – PERNES, Jiří (eds.): *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960*, Brno 2009, s. 185

⁶⁷ Údajný agent americké tajné služby CIC, který měl vést protikomunistický odboj v regionu a navázal spojení s babickým farářem Václavem Drbolou. Páter Drbola byl dva týdny před atentátem zatčen a následně odsouzen k trestu smrti jako spolupachatel atentátu. JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění*, s. 105; KALOUS, Jan: *Víra a odpor proti kolektivizaci*. In: ROKOSKÝ, J. – SVOBODA, L. (eds.): *Kolektivizace v Československu*, s. 209.

⁶⁸ Konkrétněji k případu a následnému procesu např. JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění*, s. 103–107; či celá publikace zabývající se tímto tématem od Michala Stehlíka. STEHLÍK, Michal: *Babické vraždy 1951*. Praha 2016.

⁶⁹ JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění*, s. 105–107.

⁷⁰ K 1. květnu 1958 bylo 2 186 „kulaků“ v kraji Jihlava. STEHLÍK, M.: *Jihlavský kraj*, s. 186.

⁷¹ Tamtéž, s. 189–195.

3.2 Vystěhování „venkovských boháčů“ z okresu Velké Meziříčí

V okrese Velké Meziříčí počet případů vystěhovaných „kulaků“ odpovídá minimálně číslu 168. V tomto okrese bylo tehdy celkem 82 vesnic, z toho nucené vystěhování zasáhlo více jak polovinu vsí, a to 46. Rozhodujícím kritériem pro postup orgánů byla velikost hospodářství, 95 % odsouzených zemědělců vlastnilo nad 15 ha půdy. Konkrétněji 87 % odsouzených bylo vlastníkem zemědělské usedlosti s výměrou od 20 do 50 ha půdy. Jednalo se o ekonomicky nezávislé, tradičně hospodařící a smýšlející rolníky. V okrese tehdy existovalo 59 místních národních výborů, z nichž se 39 MNV podílelo na nuceném vystěhování „kulaků“. V tomto regionu nucené stěhování sloužilo především jako trest exemplární, který sloužil k zastrašení obyvatel na vesnicích.⁷²

Nejpostiženější místem v okrese byla osada Lhotka u Tasova. Z celkových 15 domů bylo vystěhováno 7 usedlostí. Zhruba s desetinou vystěhovaných domů se potýkali např. v Blízkově (5 z 60), Kněževsi (5 z 52) a Rousměrově (3 z 30). Nejvíce případů se uskutečnilo v roce 1952. Od června 1955 v okrese začala výhradně regionální vlna vydaných zákazů pobytu trvající až do podzimu 1959.⁷³

K velkému počtu vystěhovaných usedlostí v okrese napomohly tři okolnosti. Okres Velké Meziříčí byl převážně zemědělský region (711 závodů mělo výměru nad 15 ha). Převládal zde vliv lidové a agrární strany, politicky se jednalo o obvod spíše konzervativní. A nakonec se jednalo o relativně chudý region, který našel dostatek stoupenců, jenž viděli budoucnost v úspěšně „socializované vesnici“.⁷⁴

Ne všechny případy definitivně skončily vystěhováním a zákazem pobytu v obci. Příkladem je Josef Sláma z Kněževse. Byl vlastníkem ve srovnání s ostatními odsouzenými pouhých 7 ha půdy. Vystěhován byl v roce 1953 na vedlejší okres Žďár nad Sázavou, ale o dva roky později byl zákaz pobytu i propadnutí jmění zrušen.⁷⁵ Josef Sláma se vrátil do Kněževse, v roce 1957 zde bylo založeno JZD III. typu a Sláma se stal jeho prvním předsedou, vnos do JZD byl ale vyšší než původních 7 ha, které vlastnil, jednalo se o 13 ha zemědělské půdy.⁷⁶

⁷² ŠTINDL, M.: *Nucené vystěhování*, s. 226–227.

⁷³ Tamtéž, s. 227–228.

⁷⁴ Tamtéž, s. 230.

⁷⁵ Tamtéž, s. 247.

⁷⁶ RIEGL, Jan: *Od IX. sjezdu KSČ k X. sjezdu JZD. Třicet pět let socialistického zemědělského družstevnictví v okrese Žďár nad Sázavou*. Jihlava 1984, s. 56; SOkA Žďár nad Sázavou, fond: JZD Radostín nad Oslavou, *Vnosy do JZD Kněževse*; SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: JZD Kněževse, *Soupis evidence členů*.

3.3 Vystěhování „venkovských boháčů“ z okresu Žďár nad Sázavou

V okrese Žďár nad Sázavou bylo zaznamenáno minimálně 48 případů nuceného vystěhování, tedy o 3,5krát méně případů, než tomu bylo v okrese Velké Meziříčí. Ze zpracovaných okresů spadajících do tehdejšího kraje Jihlava zde bylo nejméně případů. Ale ve srovnání se sousedním okresem Bystřice nad Perštejnem, kde se podařilo dohledat pouze jeden případ, se stále jednalo o vysoké číslo, podobné počtu vystěhovaných rodinných celků z okresu Třebíč. Většina rozsudků byla vydána do roku 1953, kdy došlo k oficiálnímu ukončení Akce „kulak“, ale rozsudky byly v tomto okrese ukládány nadále, poslední byl vynesena v dubnu 1956.⁷⁷

Všichni dotazovaní pamětníci se shodli na tvrzení, že velmi záleželo, kdo byl ve vedení obce a jak moc se za své obyvatele vedení postavilo. V komparaci s okresem Velké Meziříčí, kde se dvě třetiny MNV podílely na vystěhování, v okrese Žďár nad Sázavou se alespoň v některých případech výbory za své obyvatele postavili a nikdo vystěhován nebyl. Tak tomu bylo například v obci Sazomín, kde několika rodinám vystěhování hrozilo, ale vedení se za zemědělce postavilo a odmítlo spolupracovat na vystěhování.

Případy vystěhovaných rodin z vybraných okresů Jihlavského kraje⁷⁸

<i>Pořadí (podle množství případů)</i>	<i>Okres</i>	<i>Počet potvrzených případů celkem</i>	<i>Počet vystěhovaných usedlostí</i>
1.	Velké Meziříčí	168	121
2.	Moravské Budějovice	134 (+ 5 lidí babický proces)	113
3.	Třebíč	58 (+ 2 lidé babický proces)	49
4.	Žďár nad Sázavou	48	47

⁷⁷ KŘESADLO, Vít: *Zákazy pobytu uložené*, s. 119–120.

⁷⁸ V okrese Moravské Budějovice a Třebíč jsou v závorce navíc uvedeny případy, které byly evidovány v rámci babického procesu, zachycený je ale jen zlomek, většina případů, např. ty, které se udály ještě před zveřejněním Směrnice tří ministrů. GREGOR, František – JIČÍNSKÝ, Petr: *Zákazy pobytu*, s. 172–195; ŠTINDL, Martin: *Nucené vystěhování*, s. 233–261; KŘESADLO, Vít: *Zákazy pobytu uložené*, s. 122–131.

5. Metodologická část

Nyní je třeba obeznámit blíže s použitou metodou v předkládané práci. Orální historie je kvalitativní metoda využívaná v rámci výzkumu soudobých dějin, jenž nechává vyniknout opomíjené vrstvy společnosti, v mém případě „obyčejné“ zemědělce. Více se tak zajímá o stále populárnější mikrohistorii – „malé dějiny“ a dějiny každodennosti zaměřené na jednotlivce a individualnost. Svým přístupem je typická pro demokratizaci dějin. Nejpodstatnějším prvkem metody je kladení důrazu na zachycení a následnou analýzu a interpretaci individuálních osobních postojů a prožitků. Své závěry bádání nepotřebuje nijak zobecňovat jako v případě kvantitativních metod.⁷⁹ Jedná se o metodu využívanou napříč společenskovědními a humanitními obory, kromě historie je orální historie přínosná pro antropologii, etnologii, sociologii, literární vědu a mnoho dalších.⁸⁰

Orální historie je v České republice metoda považována akademickou sférou za samostatný vědní obor, ale ne vždy je mezi historiky přijímána zcela kladně.⁸¹ V mnoha případech je brána jako jakési doplnění, dokreslení dějinných událostí zmíněných pro zajímavost a zpestření odborného textu. Obecně se dává větší váha a věrohodnost písemným pramenům, které by měly být objektivnější oproti subjektivním pramenům vznikajícím na základě rozhovoru tazatel-narátor.

Ale proč by měla být subjektivita něco negativního v odborných publikacích? Osobně tuto stranu, stranu subjektivního pohledu, vnímám jako velkou výhodu, přesně to, co mě jako badatele zajímá a mohu to komparovat s obecně známými informacemi či zarytými očekáváními společnosti. Jedná se tak o součást a nezbytnou kvalitu, kvůli které jsem se rozhodla zvolit tuto metodu. Navíc písemný pramen nemůže ve všech případech zaručit stoprocentní pravdivost, např. písemné prameny vzniklé při soudních řízeních s „kulaky“, a je třeba takové prameny podrobit kritické analýze. Stejně tak tomu je u příběhů narátorů, to, že si je pamětník jistý pravdivostí svých slov neznamená, že jeho slova pravdivá jsou.⁸²

Rozhovory s pamětníky se odehrávají po několika letech, někdy i po několika desetiletích, od konkrétní zkoumané události. Za tu dobu vzpomínky ovlivňuje řada faktorů,

⁷⁹ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. 2. vyd. Praha 2015, s. 19.

⁸⁰ Tamtéž, s. 16.

⁸¹ V České republice je možné obor orální historie studovat na FHS UK. Vývoj metody orální historie nejen v České republice, ale i ve světě, vzhledem k rozsahu práce a důležitosti seznámit se základními principy a postupy této mladé disciplíny ponechávám stranou. Srov. VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: *Třetí strana*, s. 95–123.

⁸² Tamtéž, s. 22–23.

které je třeba brát v úvahu. V mém případě se mnohdy jedná i o více jak 60 let od zkušeností, na které jsem se dotazovaných ptala. Důležité je si uvědomit, že lidé vzpomínající na konkrétní událost popisují to, jak ji vnímají teď v přítomnosti zpětně. Paměť je neustálý proces, který se časem proměňuje a je nutné s tím při analýze pracovat, paměť nelze brát jako „okno do minulosti“. Za dobu utváření vzpomínek participanty ovlivnil osobní a pracovní život, ale i historické události jako vpád vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968, následná normalizace, která se samozřejmě dotkla i JZD, sametová revoluce a změna v 90. letech, kdy řada zemědělců byla rehabilitovaná a odsouzeným „kulakům“, či jejich rodinám, byla hospodářství vrácena v restitucích. Podstatné je také přiznat subjektivitu samotného badatele, jenž je součástí výzkumu, absolutní objektivita zde není reálná.⁸³ Nejspíš o to více, že v případě orální historie se badatel dostává do styku s dosud žijícími lidmi, kteří mohli zažít určité formy perzekuce, nespravedlivé tresty apod. a tím je výzkum pro badatele náročnější i psychicky.

Pro zachycení životních příběhů dosud žijících pamětníků jsem se rozhodla z čistě osobních důvodů, a to z takových, že shledávám za velmi přínosné a obohacující zachovat postoje, názory a vzájemné rozdílnosti podobných pamětníků (např. podobných věkově, podobnou životní zkušeností či v rámci historických událostí) pro budoucí generace, které v životě a zkušenostech jiných osob mohou spatřit inspiraci a podporu. Snažím se tak samotné rozhovory stavět do centra této části práce.

Životní příběhy zvolených narátorů kombinuji s relativně četnými archivními prameny pro upřesnění a doplnění jejich sdělení a v některých případech i pro doplnění souvislostí, o kterých narátoři neměli ani možnost vědět.

5.1 Interview, životopisné vyprávění a umění vést rozhovor

Pro sběr dat a informací v rámci orálně-historického bádání existují dvě podoby vedení rozhovoru, interview a životopisné vyprávění. Ať už si badatel zvolí první či druhý typ kvalitativního výzkumu, předpokladem pro jeho vedení je badatelův citlivý přístup a schopnost reagovat na jakoukoli situaci, která se může během rozhovoru naskytnout.⁸⁴

Zásadní rozdíl mezi interview a životopisným vyprávěním (životním příběhem) je ten, že během druhého typu je pamětník povzbuzován ke zcela volnému vyprávění, oproti interview, kde má tazatel předem připravené otázky. Životopisné vyprávění je vedeno nejméně ve dvou,

⁸³ Tamtéž, s. 22.

⁸⁴ Tamtéž, s. 139.

častěji ve více setkáních. Interview je vhodnější pro časově či tematicky omezené výzkumy.⁸⁵ V mém případě jsem zvolila podobu interview, ve výsledku se jednalo o semistrukturované interview. Předem jsem měla připravené otázky, které jsem využívala především na začátku k rozhovoru pamětníků a jejich nasměrování, po pár otázkách se participant rozmluvili sami a já se pouze doptávala, abych lépe informacím porozuměla či jsem pokládala otázky, které jsem si poznamenávala při poslechu. U jednoho rozhovoru byla pamětnice natolik otevřená a ochotná svůj životní příběh předat, že od samého začátku vyprávěla sama bez pobízení, pokryla prakticky všechny okruhy, které mě zajímaly a rozhovor se přibližoval narativnímu vyprávění. Ovšem až na to, že se konalo pouze jedno setkání. O tom, že budu „muset zvládnout“ uskutečnit rozhovory při jedné schůzce jsem byla přesvědčená již od začátku výzkumu, a to především kvůli vyššímu věku narátorů (třem je již skoro 90 let). Čtvrtá pamětnice je i přes důchod stále plně zaneprázdněna rodinným hospodářstvím a u páté pamětnice se druhá schůzka konala.

I přesto, že mnohé příručky pro vedení rozhovorů v rámci orální historie obhajují názor, že umění vést rozhovor je člověku předem dané především díky vyšší sociální citlivosti, autoři knihy *Třetí strana trojúhelníku* zastávají postoj, že kolegové a studenti jsou po řádném zaškolení schopni vést přínosné rozhovory.⁸⁶ S tímto postojem nemohu více než souhlasit. K tomuto tvrzení bych ještě z vlastní zkušenosti doplnila, že s postupně přibývajícím rozhovory, kterými člověk jako tazatel projde, se zvyšuje i jeho obratnost a celkově schopnost práci správně a důkladně odvést. Po provedených rozhovorech jsem si vytvořila stručné záznamy o rozhovoru, tak jak se doporučuje, kde jsem si mimo jiné poznačila i vlastní pocity a moje chyby při vedení. Zásadní chybou, která se nejvíce projevila při v pořadí mém druhém rozhovoru, bylo to, že jsem pamětnici nechávala často odbíhat do pro práci nepodstatných informací a nedokázala jsem ji správně udržet u tématu. Obávala jsem se, že se uzavře a bude málo sdílná. Na další rozhovory jsem se lépe připravila a snažila jsem se v takových případech narátory správně formulovanými otázkami uvést zpátky k tématu, zároveň jsem ale nikdy nepřerušovala jejich vyprávění, otázky jsem si poznačovala a vyčkala na správnou chvíli.

5.2 Kritéria pro výběr pamětníků a kontaktování

Stěžejní část práce pokrývá 50. léta minulého století. Zprvu jsem proto myslela, že využiji databázi Paměti národa a vlastní „terénní“ výzkum budu směřovat na osoby, které období přímo nezažily a vzpomínky na tuto dobu mají zprostředkované díky rodině. Takováto mladší pamětnice je do práce zařazena pouze jedna. Nakonec se i v tomto roce povedlo sehnat

⁸⁵ Tamtéž, s. 140–142.

⁸⁶ Tamtéž, s. 139.

svědky, kteří kolektivizaci zemědělství přímo zažili, a to i v produktivním věku. Moje práce si nedává za úkol díky kvalitativní metodě výzkumu přijít se zobecňujícími závěry. Celkem byly realizovány čtyři rozhovory s pěti pamětníky.

Hlavní kritériem pro výběr hodících se pamětníků pro výzkum byl jejich původ. Jednalo se mi o to sehnat participanty pocházející ze zemědělského zázemí. Jejich rodina vlastnila dostatek hektarů půdy, který je dokázal uživit a poskytoval rodině hlavní živobytí. K zemědělství nejlépe měli i hospodářství s nějakým dobytkem. Na práce mohli mít sezónní, ale i stálé zaměstnance. S největší pravděpodobností by se jednalo o rodiny, jejichž vliv ve vesnici a její komunitě byl silnějšího rázu před únorem 1948, ale po něm se museli stáhnout a stali se místními „vyvrheli“, což se u 4 z 5 pamětníků potvrdilo. Nejjasnějším faktorem pro výběr byl region, v kterém se narodili a zažili kolektivizaci zemědělství, tedy především okres Žďár nad Sázavou a Velké Meziříčí, k čemuž jsem se vyjadřovala již na předešlých stranách.

Naopak roli nehrál věk potencionálních pamětníků ani pohlaví. Původně jsem zamýšlela mít alespoň přibližný počet mužů a žen a docílit tak genderové vyváženosti. Nakonec z pěti dotazovaných narátorů je muž pouze jeden. Tento fakt si vysvětluji jednak tím, že v mém případě byly ženy ochotnější účastnit se studentské kvalifikační práce a byly rády, že svou zkušeností pomohou mladší generaci, jednak obecnou skutečností, že se ženy v průměru dožívají vyššího věku. V rámci půlroku, kdy jsem aktivně na výzkumu pracovala, dva potencionální pamětníci-muži bohužel zemřeli.

První kontakt s eventuálními pamětníky a jejich seznámení s účelem setkání proběhl přes mé rodiče, kteří celý život pracují v zemědělském družstvu. Měli tak přehled o lidech, kteří by pro práci mohli být vhodní. V případech, kdy se jednalo již o starší pamětníky, byla pak následná schůzka a rozhovor domlouván přes některého mladšího příbuzného pamětníka, ať už potomka nebo vnouče.

5.3 Realizace rozhovorů

Rozhovory probíhali v domově narátorů až na jeden s nejmladší účastnicí, který probíhal u ní v kanceláři. Hned na začátku jsem účastníky znovu informovala o účelu rozhovoru a ujistila je, že získané informace budou použity pouze pro potřeby mé bakalářské práce. Po tomto ujištění neměli s nahráváním našeho rozhovoru na diktafon problém ani ti, kteří se

zpočátku zdráhali. Všechny rozhovory byly tak pro mé účely následného přepisu nahrány.⁸⁷ Zároveň byla pamětníkům dána možnost na jakoukoli položenou otázku neodpovídat v případě, že by jim to nebylo komfortní, také mohli sami rozhovor kdykoli ukončit. Tyto možnosti nebyly ani jednou ze strany pamětníků využity. Rozhovory jsem ukončovala postupně já díky délce nahraného materiálu. Všechny nahrávky nakonec byly delší jak hodinu. Uskutečněno bylo celkem pět nahrávek, tři nahrávky trvaly zhruba hodinu a čtvrt. Čtvrtá nahrávka s nejstarší pamětnicí trvala skoro dvě hodiny, poslední půl hodiny jsem se snažila opatrně rozhovor ukončit, protože se nedoporučuje přesahovat hodinu a půl.⁸⁸ V jejím případě je určitě škoda, že jsem nezvolila přístup životopisného vyprávění, neboť je pamětnice na svůj věk velmi sdílná, ochotná a sama nad událostmi přemýšlela a zajímala se o historické pozadí.

Kvůli ochraně osobních údajů mi všichni narátoři podepsali informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů. Dlouho jsem řešila otázku zveřejnění základních osobních údajů participantů a jejich příbuzných, o kterých jsme se bavili a týkala se jich probíraná doba, v mé práci, jako jméno, rok narození apod. Každého pamětníka jsem se na zveřejnění ptala a více to s ním probírala, žádný s uveřejněním k mému překvapení problém neměl a naopak projevíli pochopení. Z toho důvodu a i z důvodu povahy práce jsem se rozhodla pamětníky neanonymizovat.

Všichni narátoři měli kladný postoj k výzkumu, byli překvapeni a zároveň rádi, že se o období kolektivizace zemědělství zajímá studentka vysoké školy. Proto jsem ani jednou neměla pocit, že by kterýkoli z narátorů informace zatajoval nebo nebyl upřímný. Čtyři z pěti zúčastněných pamětníků projevíli zájem o výslednou práci. Po konci nahrávaného rozhovoru jsem se u pamětníků ještě chvíli zdržela a povídali jsme si o jiných záležitostech, většinou je zajímalo moje studium. Zároveň jsem se s nimi domluvila, že je mohu kdykoli v případě nějaké nejasnosti získaných informací kontaktovat přes telefon a doptat se, toho jsem jednou využila.

Přítomnost třetí osoby u rozhovoru se nedoporučuje, přípustná je pouze při narátorově vysokém věku či zdravotním stavu, kvůli kterému by byl celý rozhovor pro narátora obtížnější a díky přítomnosti blízké osoby získá známou oporu.⁸⁹ Při mém výzkumu nastal specifický případ u manželů Valentových. Jedná se již o starší pár, který žije v malém domku a nebylo by reálné, aby manželka odcházela pryč. Proto jsme se domluvili, že u rozhovoru budou přítomni

⁸⁷ Každý rozhovor jsem po jeho realizaci přepisovala, dohromady vzniklo necelých 30 stran psaného textu. V tuto chvíli nemám v plánu zaznamenané rozhovory dále publikovat. Pamětníkům jsem slíbila, že je využiji pouze pro mou bakalářskou práci.

⁸⁸ Tamtéž, s. 250.

⁸⁹ Tamtéž, s. 169.

oba. Paní Valentová splňuje má kritéria pro pamětníka a navíc v době, o které jsme se bavili byli již manželé, takže rozhovor proběhl i s ní. Prvně jsem mluvila s panem Valentou a následně s jeho manželkou, ale informace navzájem doplňovali, když si jeden nemohl vzpomenout.

Základní okruh probíraných otázek byl u všech pamětníků stejný. Otázky jsem přizpůsobovala okolnostem rozhovoru, někdy jsem otázky upravila a jindy přidala otázky nové. Výchozí otázky byly následující:

1. Jak velké měla vaše rodina hospodářství a polnosti?
2. Jak dlouho či po kolik generací jste se zemědělství věnovali?
3. Měli jste nějaké stálé zaměstnance nebo občasnou výpomoc?
4. V jak velké míře se vaši rodiny kolektivizace zemědělství dotkla?
5. Týkalo se vás plnění dodávek?
6. Bránili jste se vstupu do JZD?
7. Jak velká byla náročnost práce na počátku a v průběhu 50. let?
8. Jak vnímáte, že se život na vesnici kvůli kolektivizaci zemědělství změnil, co se týká tradic a vzájemných vztahů mezi lidmi?
9. Začali jste se po revoluci v roce 1989 věnovat zemědělství soukromě? Ať už pracovně nebo pro vlastní potřebu.
10. Řešili jste nějakou restituci či navrácení pozemků z JZD?
11. Jaký je váš názor nyní po tolika letech na 50. léta a průběh kolektivizace v našem regionu?

5.4 Redakce rozhovorů

Výpovědi pamětníků ponechávám ve větší míře v takové formě v jaké byly proneseny, chtěla jsem zachovat specifické a individuální rysy vyprávění narátorů v co nejpřesnější shodě s proneseným vyprávěním.⁹⁰ Úpravy jsem prováděla převážně u parazitických slov, která jsem vynechala při nadměrném používání. Ponechala jsem většinu tvarů obecné češtiny, převážně kvůli autentičnosti výpovědi, jelikož je specifická pro region, z kterého pocházím já i pamětníci. Zároveň jsem chtěla docílit toho, aby byla srozumitelnost a plynulost textu pro čtenáře co nejpřijatelnější.

Získané paměti nejsou jen doplněním výzkumu archivními prameny, ale rovnocenným pramenem, či spíše mým hlavním pramenem, který je naopak doplňován prameny z archivů.

⁹⁰ Tamtéž, s. 176.

Z toho důvodu budou úryvky z vyprávění uváděny v uvozovkách a kurzivou přímo v textu a ne v poznámkách pod čarou.

5.5 Přehled narátorů

Pro lepší přehlednost jsem vytvořila tabulku základních informací o narátorech. Pouze u jedné narátorky mohl rodinný příslušník pokračovat v soukromém hospodaření. V tomto případě se jednalo o drobnějšího zemědělce, který se radši dál dřel od rána do večera na poli, než aby vstoupil do JZD. Příslušníci ostatních narátorů byli za „vesnické boháče“ označeni a ve dvou případech i vystěhováni. Oběma vystěhovaným zemědělcům patřilo shodou okolností 49 hektarů půdy. Ostatní rolníci patřili ke středním až menším rolníkům. Pro vedení rozhovoru je ideální variantou, když si jsou tazatel s narátorem věkově blízcí, většinou se ale jedná o méně časté situace. Nejčastěji je tazatel značně mladší oproti dotazovanému člověku, mnohdy i o dvě generace.⁹¹ Mezi mnou a nejstarší narátorkou byl věkový rozdíl 65 let. Naštěstí jsem ani při jednom sezení nemusela narátory přesvědčovat o tom, že mě jejich vyprávění skutečně zajímá. Většina se zmínila, že není zvyklá od vnoučat o takovýto zájem o jejich život za mlada. Na to jsem odpovídala tím, že mě to naopak velmi zajímá, o to víc, že jsem neměla možnost si nikdy takto promluvit s mými vlastními prarodiči a že si velmi cením jejich odvahy do výzkumu jít.

V této části je potřeba zmínit a přiznat moji subjektivitu k narátorovi Milanu Valentovi. Pan Valenta je bratranec mého tatínka, s nímž jsem se ale až do rozhovoru k mé práci nikdy v životě nesetkala.⁹² Do té doby měli spíše sporadický vztah, už kvůli velkému věkovému rozdílu. Přesto měl tatínek dostatek informací, které mi předal a já se tak mohla na rozhovor podrobněji připravit. K tomu mi napomohl i článek od Martina Štindla v Západní Moravě, kde byl Jaroslav Valenta, otec Milana Valenty, uveden v přehledové tabulce odsouzených „kulaků“ se základními informacemi k případu.

⁹¹ Tamtéž, s. 164–165.

⁹² Tatínek je co se týká příbuzných bohužel dost uzavřený dokud člověk neprojeví zájem a nezačne se vyptávat. Rodiče ho měli docela pozdě, navíc oni sami byli nejmladší z početných sourozenců a tím se tak prakticky vynechala celá jedna generace a věkový rozdíl mezi mým tatínkem a jeho bratranci a sestřenicemi byl tak značně velký. Na příbuznost s „kulakem“ jsem přišla sama při zpracování rodinného vývodu, během kterého jsem procházela pozůstalost po mém dědečkovi (z otcovy strany), kde se dědeček snažil na kus papíru popsat své rodinné zázemí. Byla zde informace, že se jeho sestra vdala na rychtu za Jaroslava Valentu v rodné vsi Kněževsi. Z matrik jsem zjistila, že Valentovi zastávali v Kněževsi dědičnou funkci rychtáře do roku 1848. V tu chvíli jsem se tatínka začala aktivně vyptávat a až tehdy jsem zjistila, že Jaroslav Valenta byl v 50. letech vystěhovaný „kulak“.

Přehled zúčastněných pamětníků

<i>Jméno</i>	<i>Rok narození</i>	<i>Rodná obec</i>	<i>Obec, o které bylo vyprávěno</i>	<i>Vztah k „vesnickému boháči“</i>	<i>Osud „vesnického boháče“</i>	<i>Výměra půdy v hektarech</i>
<i>Marie Zmeškalová (roz. Zikmundová)</i>	1960	Horní Bory	Horní Bory, Bory	Vnučka	Označen, nevystěhován	20
<i>Milan Valenta</i>	1937	Kněževés	Kněževés, Radostín nad Oslavou	Syn	Vystěhován	49
<i>Božena Valentová (roz. Kadlecová)</i>	1940	Radostín nad Oslavou	Kněževés, Radostín nad Oslavou	Snacha	Vystěhován	6 + 4 v pronájmu
<i>Anna Judová (roz. Kmentová)</i>	1935	Obyčtov	Obyčtov	Neteř	Vystěhován	18 (vystěhovaný strýc 49)
<i>Marie Marková (roz. Peprlová)</i>	1952	Veverská Bítýška	Sejřek, Sazomín, Veverská Bítýška	Za „boháče“ neoznačen, vnučka	Mohl dál hospodařit	?

6. Jednotlivé případy pamětníků

V následující kapitole budou postupně představovány životní příběhy jednotlivých pamětníků spolu s jejich analýzou. Na začátku podám obecné informace o vesnici, ke které se vyprávění váže a představím pamětníka a jeho rodinu pro uvedení a pochopení o jak velké zemědělcce se jednalo. Poznamenám ještě, že rodinní příslušníci budou uváděni ve vztahu k zúčastněným pamětníkům. Následovat bude samotná analýza narativu, pokusím se interpretovat vyprávění pamětníků a začlenit je do pro práci stěžejní dějinné události 50. let na vesnici. Vzhledem k počtu pěti pamětníků nemám v úmyslu a ani nelze činit jakékoli obecné závěry, nejedná se o reprezentativní vzorek. Chtěla bych přiblížit životní osudy lidí, kteří si prošli podobnou událostí, ale každého narátora se i přes nevzdálené lokality dotkla v jiné míře a jinak na ni vzpomíná.

Před jednotlivými vzpomínkami pamětníků bych chtěla podotknout, že jsem si před začátkem výzkumu a důkladnějším nastudováním patřičné literatury myslela, že bude daleko snadnější rozhovory vést a následně je interpretovat. Ale velmi rychle jsem zjistila, že opak je pravdou a celý proces je velmi náročný, časově, fyzicky a i psychicky. Člověk musí trénovat a každým novým rozhovorem se učí a zlepšuje. I já jsem viděla velký posun mezi mým první a posledním rozhovorem. Nejsm si jistá, jak moc jsem se dokázala přiblížit k pravé orální historii, ať už se to týká vedení rozhovorů, analýzy a konečné interpretace získaných vzpomínek, před bakalářskou prací jsem žádný podobný výzkum nečinila. Uvědomuji si, že práce není dokonalá a jiný orálně-historický badatel by analýzu a interpretaci mohl pojmout jinak, ale věřím, že jsem se s tímto úkolem zdárně vypořádala.

6.1 Bory – Marie Zmeškalová

V obci Bory k roku 2022 žije 764 obyvatel.⁹³ Nynější obec Bory se sestává z dvou částí, Horní a Dolní Bory. K roku 1950 bylo v Dolních Borech 78 domů, z toho počtu byly vystěhovány tři usedlosti, a v Horních Borech 63, zde byly vystěhovány dvě usedlosti.⁹⁴ Do jedné obce byly části spojeny v roce 1972. Sloučením byl název nové obce změněn začátkem roku na Horní Bory, v září stejného roku upraven na Bory. S tím přišlo samozřejmě i sloučení JZD Horní a Dolní Bory do jednoho, k němuž se postupem času přidalo JZD Sklené nad Oslavou a Radenice (Radenice byly do roku 1990 část Skleného) a jako poslední JZD Mostiště.

⁹³ Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2022, dostupné online z: <https://www.czso.cz/documents/10180/165603907/1300722203.pdf/de05fcca-74d5-40b6-bfa0-6a9825cfe369?version=1.1> [cit. 10. 4. 2023].

⁹⁴ ŠTINDL, M.: *Nucené vystěhování*, s. 261.

V dnešní době jsou Bory součástí zemědělského podniku Zemas AG sídlícího ve vedlejší obci Vídeň. Obě původní obce se nacházely blíže k městu Velké Meziříčí, takže mezi lety 1949–1960 spadaly pod okres velkomeziříčský.

6.1.1 Marie Zmeškalová a její rodina

Paní Marie Zmeškalová, rodným jménem Zikmundová, se narodila v roce 1960⁹⁵ do rodiny v Dolních Borech. Vystudovala střední zemědělskou školu v Bystřici nad Pernštejnem. Po jejím ukončení pokračovala na Vysokou školu zemědělskou v Brně na obor agronom. Po dokončení studia nastoupila do JZD Pokrok Radostín nad Oslavou, později přešla do ZP Ostrov, a.s. (dříve JZD Ostrov nad Oslavou).

Stěžejní osobou ve vyprávění je dědeček pamětnice, Bedřich Zikmund, který se narodil v roce 1899⁹⁶ a zemřel 1986. Zmíněn bude i její otec Oldřich narozený roku 1926. Oldřich Zikmund zemřel v roce 2014.

Pamětnice své vyprávění začala uvedením do hospodářské situace rodiny. „*U nás jsme měli asi 20 ha půdy a tedka na tom hospodařila rodina. Babička, ta se musela o všechny starat, vařit a podobně, takže ta na tom nedělala. Takže vlastně dělal starej děda, můj otec a jeho sestra.*“⁹⁷ Babičkou, která zastávala v hospodářství funkci hospodyně, byla Ludmila roz. Kvapilová, za kterou se Bedřich oženil v roce 1924.⁹⁸ Ludmila byla dcerou rolníka rovněž z Dolních Borů, prakticky z vedlejší usedlosti. Lze tedy předpokládat, že nevěsta sňatkem přinesla nějakou část půdy, dobytek či podobně. Rodina měla před rokem 1945 nastálo také pacholka a děvečku, takže dohromady na obdělávání cca 20 ha půdy bylo permanentně pět lidí. „*Když přišlo období sklizně a polních prací jako vybírání brambor, tak přišli sezónní zaměstnanci. To už byli rodiny, stáli lidi, kteří chodili pomáhat.*“⁹⁹

Bedřich Zikmund měl spoustu sourozenců, kteří ale většinou umřeli v dětském věku, nebo se již mrtví narodili. Dospělého věku se kromě Bedřicha dožil ještě bratr František (*1886)

⁹⁵ Pamětnice se narodila sice až v roce 1960, kdy byla kolektivizace již na svém konci, ale i tak má dostatek informací a vzpomínek na období před jejím narozením předaných rozhovory doma od prarodičů, rodičů a jiných příbuzných.

⁹⁶ Moravský zemský archiv (dále jen MZA) v Brně, fond E 67 – Sběrka matrik, č. sv. IV, č. kn. 15 636, Matrika narozených, Horní Bory, 1884–1913, s. 66. Dostupné online z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/10527?image=216000010-000253-003380-000000-015636-000000-00-B00783-00010.jp2> [cit. 10. 4. 2023].

⁹⁷ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, rozenou Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

⁹⁸ MZA v Brně, fond E 67 – Sběrka matrik, č. sv. III, č. kn. 15 641, Matrika oddaných, Horní Bory, 1884–1936, s. 58. Dostupné online z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/10345?image=216000010-000253-003380-000000-015641-000000-00-B01659-00010.jp2> [cit. 10. 4. 2023].

⁹⁹ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

a sestra Františka (*1891). František¹⁰⁰ byl jako nejstarší syn připravován na to, že převezme hospodářství, proto byl Bedřich dán na studium. František byl ale za první světové války odvelen na ruskou frontu, kde zahynul a hospodářství se musel ujmout mladší z bratrů. „*Děda měl jít z baráku pryč. Byl studovanej, dali ho na školu [...] A děda byl spíš jako úředník, on nebyl jako na děláni na statku. Můj otec říkal, že pro dědu bylo osvobození, až on se sourozenci dorostli. Proto dělal taky starostu. [...] Ale v jakých letech ho dělal, to si nepamatuju.*“¹⁰¹. Se 20 ha půdy patřili Zikmundovi ke středním až větším rolníkům, kteří měli vliv na chod života obce. Svědčí o tom fakt, že Bedřich Zikmund funkci starosty v Dolních Borech skutečně zastával. V protokolu obecního zastupitelstva je jako starosta poprvé podepsán 23. září 1938,¹⁰² do té doby dělal většinou zapisovatele, s čímž pokračoval i po zvolení starostou. Na konci druhé světové války byl v dubnu 1945 Místním národním výborem jednohlasně zvolen předsedou. Ale o rok později v červnu byl předsedou zvolen již někdo jiný. Pan Zikmund se schůzi ještě pár let účastnil a občas ještě zapisoval záznamy. Poslední konkrétní zmínka o něm je z roku 1950, kdy byl zvolen Komisí MNV do finanční komise. Dál se v zápisech nevyskytuje, což byl nejspíš následek postupného „očišťování“ MNV od „vesnických boháčů“. Toto odstraňování z výborů bylo prohlášeno ministerstvem vnitra za ukončená nebo se již chýlící k závěru v listopadu 1952.¹⁰³

Bedřich Zikmund měl s manželkou čtyři děti. Jedno z dětí mělo opět zůstat na domě. Tím se stal Oldřich, otec narátorky. „*Otec byl nejmladší, ale jeho bratr byl učitel, jedna sestra pracovala v kanceláři a druhá se provdala na jiný hospodářství. A tenkrát to nebylo jako teď, že se všechno rozděluje mezi sourozence, ty polnosti se nemohly drobit. Táta musel sourozence vyplatit a bylo hotovo.*“¹⁰⁴

6.1.2 Kolektivizace a počátek JZD

V červnu 1952 jedním z bodů projednáváním na schůzi MNV bylo plnění dodávek zemědělců a odstranění nedostatků, psalo se zde: „*Co se týče dodávek u většiny drobných zemědělců plní dodávky dobře, ale u větších zemědělců dodávka dosti vážne.*“¹⁰⁵ Na větší

¹⁰⁰ Pamětnice mi sdělila, že si myslí, že se bratr jejího dědečka jmenoval Josef. Ale při studiu matrik a sčítacích operátů Dolních Borů jsem naznala, že se muselo s největší pravděpodobností jednat o Františka. Josef a Josef Stanislav se rodičům Bedřicha také narodili, ale první se dožil jen čtyř let a druhý jednoho roku. Ostatní synové rovněž zemřeli.

¹⁰¹ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

¹⁰² SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: MNV Dolní Bory, inv. č. 1, *Zápisy rad, zastupitelstva a pléna (1937–1954)*.

¹⁰³ JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění*, s. 148.

¹⁰⁴ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

¹⁰⁵ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: MNV Dolní Bory, inv. č. 1, *Zápisy rad, zastupitelstva a pléna (1937–1954)*.

zemědělce byly jednoznačně kladeny větší požadavky, které nebyli schopni splnit, přesně tak, jak to vyžadovala strana. „*A náš děda byl taky zavřenej, kvůli tomu, že nedodržel dodávky.*“¹⁰⁶ vzpomíná paní Zmeškalová. V jakém roce a na jak dlouho se mi ale nepodařilo zjistit.

Na začátku roku 1953 MNV Dolní Bory učinilo šetření ve věci tipování „vesnických boháčů“. Je zde zaznamenáno dohromady devět sedláků postupně podle množství vlastněných hektarů. Na třetím místě je: „*Zikmund Bedřich Dolní Bory č. 7 hospodaří na výměře 19,99 zem. půdy. Zaměstnával kočího a služku do roku 1945. Jeví se jako vesnický boháč.*“¹⁰⁷ Z tohoto zápisu je patrné, že Zikmundovi po roce 1945 ztratili dvě pracovní síly. Po roce 1950 musela upadnout obliba a váženost dědečka pamětnice, neboť se již nespolutopodílel na samosprávě obce a navíc byl i veřejně označen jako „vesnický boháč“.

„*Zhruba v tom roce 1953 byla tendence zakládat družstva. No a ty družstva zakládali lidi, kteří neměli skoro žádný pole, nebo jen minimální výměru. To byli právě ti, kteří chodili pomáhat sedlákům.*“¹⁰⁸ V Dolních i Horních Borech tato tendence skutečně byla. V kronice se píše, že právě v roce 1953 byli vystěhováni větší sedláci.¹⁰⁹ V té době se několik rolníků rozhodlo založit první JZD. Pokus se však nezdařil a půdu převzaly Československé státní statky. O tomto počínu máme i záznam ve fondu obce ve formě zápisů a přihlášek do JZD z let 1952–1953. Tento soubor obsahuje zápis z ustavující schůze z konce roku 1952 a členské přihlášky. Před samotným prohlášením bylo vždy místo na vyplnění jména, bydliště, data narození, povolání, výměru orné atd. Tyto údaje ale většinou nebyly ani vyplněny a dokument obsahoval až vlastnoruční podpis na samém konci prohlášení. Prohlášení znělo „*Přihlašuji se za člena Jednotného zemědělského družstva v Dolních Borech. Do družstva vstupuji z vlastního přesvědčení a s vědomím, že výstavba a rozvoj jednotných zemědělských družstev je správnou cestou k budování šťastné a spokojené vesnice. Souhlasím s provedením HTÚP a prohlašuji zároveň, že budu řádně plnit všechny povinnosti, vyplývající ze stanov jeho provozního řádu a*

¹⁰⁶ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

¹⁰⁷ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: MNV Dolní Bory, inv. č. 1, *Zápisy rad, zastupitelstva a pléna (1937–1954)*.

¹⁰⁸ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

¹⁰⁹ Myšleno nejspíš z obou vesnic, jak z Horních, tak Dolních Borů. Kronika obce Bory, s. 8, dostupná online z: <https://www.bory.cz/obec-bory/z-historie/kroniky-obce> [cit. 11. 4. 2023]. Z Dolních Borů byli vystěhováni čtyři lidé již v roce 1952, jeden člověk pak v roce 1953. V Horních Borech se jednalo o tři statkáře, všichni byli vystěhováni v roce 1953. ŠTINDL, M.: *Nucené vystěhování*, s. 248–249.

*z usnesení valných hromad, členských schůzí a představenstva družstva.*¹¹⁰ Archivně dochovány jsou jen tyto přihlášky z pokusu o založení.

Založení JZD se povedlo až v roce 1957 nejprve v Dolních Borech a o rok později i v Horních Borech.¹¹¹ V roce 1972 byla obě JZD sloučena do jednoho. Jeho prvním předsedou byl zvolen otec narátorky Oldřich Zikmund, který před zvolením do vedoucí funkce předsedy zastával práci agronoma, ale předsedou byl už v Dolních Borech ještě před sloučením, což můžeme zjistit například díky technické zprávě z 18. srpna 1971.¹¹² V roce 1975 bylo k JZD Bory připojeno JZD Sklené–Radenice a jako poslední se sloučilo s JZD Mostiště, a to v roce 1983. Zápis v kronice z roku 1973 ohledně zemědělství uvádí, že družstvo hospodařilo v tomto roce na 698 ha zemědělské a 527 ha orné půdy a zaměstnávalo 110 stálých pracovníků. K 1. listopadu JZD převzalo ještě poslední hektary, celkem 21 ha, zemědělské půdy od posledních samostatně hospodařících rolníků. Dohromady se jednalo o pět rolníků.¹¹³ Oldřich Zikmund byl předsedou jen do roku 1975. V tomto roce bylo připojeno JZD Sklené–Radenice. Pamětnice si vybavuje, že *„otec byl po sloučení s Radenicema sesazenej a nahrazen nějakou ženskou, která na to neměla vzdělání ani zkušenosti, ale hlavně byla ve straně, a to se jim hodilo.*¹¹⁴

Členové JZD měli k užívání menší pozemky, záhumenky, k vlastnímu hospodaření. Pamětnice vzpomíná, že u nich se používalo označení humna. Bedřich Zikmund měl 66 arů půdy, z toho 32 arů orné půdy a 17 arů zahrady v roce 1961. Oproti tomu o tři roky dříve se ještě jednalo o 5 a půl ha, většinou se ale jednalo o lesní půdu.¹¹⁵

Marie Zmeškalová neví přesně, v jakém roce do družstva rodina vstoupila. Pamatuje si, že k tomuto tématu dědeček vždy opakoval, že *„My museli vstoupit do družstva z toho důvodu, že bysme hospodaření sami nezvládli, museli bysme pole nechat ležet ladem, nebo se udržet k smrti [...] Když potom děda s tátou potřebovali udělat sezónní práce, jako třeba sklídit obilí, tak ti nádenici, co k nim do té doby chodili, teď odmítali přijít. Řekli, že jsou v družstvu, a tak*

¹¹⁰ SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: MNV Dolní Bory, inv. č. 14, *Zápisy a přihlášky do JZD (1952–1953)*.

¹¹¹ Kronika obce Bory, s. 8, dostupná online z: <https://www.bory.cz/obec-bory/z-historie/kroniky-obce> [cit. 11. 4. 2023]. Obě publikace o socialistickém zemědělství na Žďársku píší o založení až v roce 1959. Srov. RIEGL, Jan: *Od IX. sjezdu KSČ*, s. 42; KRATOCHVÍL, Josef a kol.: *Současnost socialistického zemědělství*, s. 23.

¹¹² Ve zprávě je podpis předsedy JZD Dolní Bory Oldřicha Zikmunda. SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: MNV Dolní Bory, inv. č. 10, *HTÚP sektor druž. JZD (1957–1958)*.

¹¹³ Kronika obce Bory, s. 19, 21, dostupná online z: <https://www.bory.cz/obec-bory/z-historie/kroniky-obce> [cit. 11. 4. 2023].

¹¹⁴ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

¹¹⁵ SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: MNV Dolní Bory, inv. č. 11, *Evidence půdy (1963)*.

nemůžou chodit pomáhat sedlákovi, i přesto, že od nich za práci dostávali třeba brambory. Ale tím, jak byli v družstvu, tak už nějakou obživu měli, takže jim odmítali chodit pomáhat.“¹¹⁶ Vzhledem k prostudovaným archivním materiálům jsem se pokusila rok vstupu určit. V dokumentech HTÚP sektor druž. JZD v seznamu držitelů JZD z let 1957–1958 je stručný záznam o Bedřichu Zikmundovi – jméno, číslo popisné a číslo pozemního archu.¹¹⁷ Nucení vstoupit byli tedy ještě v ten samý rok, co bylo družstvo založeno. Pan Zikmund jako zemědělec označený za „vesnického boháče“ nezastával žádnou vysokou funkci v JZD, i přes jeho vzdělání. „*Dědeček byl v JZD už jen rostlinářem.*“¹¹⁸

Když se družstvo v Dolních Borech založilo, tak nebylo samozřejmě ještě nic postaveno a veškerý dobytek byl ustájen po domech velkých sedláků tak, jak bylo celorepublikově zvykem. „*U nás doma byli ustájený koně, u sousedů měli telata, u druhých sousedů se spravovaly traktory, u Hájků byla prasata. No a jako první se postavil kravín.*“¹¹⁹

Pamětnice si stojí za svým názorem, že kolektivizace zemědělství byla správná věc pokud uvážíme, v jakém stavu bylo zdejší zemědělství. „*Něco se podařilo a něco ne, musíme to brát ze dvou pohledů. Ty lidi se dřeli a i tak do toho družstva nechtěli, ale museli, protože jim nikdo nechtěl pomoci, sami to nezvládli. Bylo to ulehčení práce. Já jsem zastávce kolektivizace, protože když jsem slyšela, jak se nadřeli a jak když pak přišla mechanizace, tak jaká to byla sláva na dědině. Doba šla dopředu, malej sedlák by si určitě nemohl koupit kombajn. Některý pozitiva ta kolektivizace měla. V té době, jaký byly podmínky, tak si myslím, že to bylo dobrý.*“ Negativum paní Zmeškalová spatřuje především v zacházení s majetkem, který zemědělec do JZD vložil. „*Špatný bylo to, že nebyli zvýhodněni ti, kteří předtím vlastnili hodně půdy, tak jak jsou dneska nájmy. A nejhorší bylo, že do družstva šlo všechno, i lesy, a družstvo to pak tomu zemědělcovi třeba celý les vykácelo, postavilo z toho kravín a on žádnou náhradu neměl, to byly potom křivdy. Ale z hlediska posunu, modernizace, to měla kolektivizace přé.*“ Marie Zmeškalová byla vychovávána především v tom, že se rodině ulehčila práce. „*Jako u nás žádná křivda nebyla, já jsem byla vychovávána v tom duchu spíš jakože se jim ulehčilo.*“ O tom, že by byla rodina dotčená, protože svým způsobem přišla o majetek, se doma nikdy nebavili. Pamětnice samozřejmě vidí a vnímá i jiná další negativa, která s kolektivizací přišla, především ve způsobu, jakým byla celá akce vedena. „*Má to prostě svoje plusy a minusy. Kdyby*

¹¹⁶ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

¹¹⁷ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: MNV Dolní Bory, inv. č. 10, HTÚP sektor druž. JZD (1957–1958).

¹¹⁸ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

¹¹⁹ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022.

se nevrtili do náboženství a nekádrovali lidi, tak to mohlo být ještě do teďka, ale hold to brali silou. [...] Některý ty družstva rozoraly ty meze a bylo to takový drastický vůči přírodě, ale u nás (v Borech, pozn. autorky) se rozoralo pár mezi a jinak to zůstalo. Ale třeba tady v Ostrově je to celý rozoraný, nikdo nad tím dopředu nepřemejšel. ¹²⁰

Narátkorka nezměnila rodinné zaměření a pokračovala v něm, nejdříve studiem, pak nástupem do JZD. Většinu svého života pamětnice pracovala v zemědělském družstvu již po revoluci a jen zlomek za zřízení JZD. Po revoluci se pamětnice věnovala zemědělským restitucím, během kterých často narážela na problematiku kolektivizace. Během řešení si nemálo lidí chtělo přivlastnit půdu, kterou podle nich vlastnili od vstupu do JZD, ale ta právem patřila rodině, jíž byla půda zabavena po nuceném vystěhování. ¹²¹

6.2 Kněževes a Radostín nad Oslavou – Milan a Božena Valentovi

Tato podkapitola bude zaměřena především na rodinu Valentovu. Rozhovor probíhal s manželskou dvojicí jako skupinový rozhovor. Paní Božena Valentová, roz. Kadlecová, pocházela z rodiny jen s menší výměrou polností a naštěstí pro ně neměli žádné větší problémy jako tomu bylo u rodiny jejího manžela. Pár se vzal na začátku roku 1960, kdy tatínek Milana Valenty, Jaroslav, odsouzený a vystěhovaný „kulak“, ještě žil.

Obě vesnice ze správního hlediska mezi lety 1949–1960 spadaly pod okres Velké Meziříčí. Z Radostína nad Oslavou byly vystěhovány pouze dvě usedlosti z celkových 137. Ve vedlejší Kněževsi byla situace diametrálně jiná, když si uvědomíme, že zde bylo oproti Radostínu o více jak polovinu domů méně, celkem 52. ¹²² Z tohoto počtu bylo vystěhováno 5 usedlostí. Dnes žije v Radostíně nad Oslavou 926 obyvatel a v Kněževsi 151. ¹²³

6.2.1 Menší zemědělci z Radostína nad Oslavou

Božena Valentová se narodila roku 1941 do rodiny s menším hospodářstvím v Radostíně nad Oslavou. Rodina Kadlecova měla zhruba 6 hektarů vlastních plus 4 hektary v pronájmu. Na práci na poli měli dva voly, to vypovídá i o tom, že rodina spadala do

¹²⁰ Rozhovor s Marií Zmeškalovou, roz. Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 9. 12. 2022.

¹²¹ Rodiny, které po nuceném vystěhování přišly o půdu (půda tedy připadla státu), mohly v rámci restitučních řízení požádat Pozemkový úřad o její navrácení, protože jejich půda byla vyvlastněna a v této době prakticky nebyla jejich. Všichni vlastníci půdy se měli do určitého data přihlásit o své nároky u podniku, který půdu obhospodařoval. Poté jim byly spočítány majetkové podíly dle jejich vloženého majetku (živého i mrtvého inventáře). U pracujících v JZD byl spočítán podíl i za odpracované roky. Ti, kteří chtěli jít sami hospodařit poté požádali o vrácení půdy přímo podnik. Ostatním byly sepsány nájemní smlouvy.

¹²² ŠTINDL, M.: *Nucené vystěhování*, s. 261.

¹²³ Údaje z roku 2022. Dostupné online z: <https://www.czso.cz/documents/10180/165603907/1300722203.pdf/de05fcca-74d5-40b6-bfa0-6a9825cfe369?version=1.1> [cit. 15. 4. 2023].

drobnějších rolníků, zámožnější, jako například Valentovi, měli na takovou práci koně. „*No kolem 6 hektarů jsme měli. To v tom bylo ale všechno, pole, louky, lese. A ještě 4 hektary jsme měli v nájmu. Kluci (bratři pamětnice pozn. autorky) se oženili pryč a nikdo to nechtěl dělat, tak jsme byli rádi, že se to dalo do družstva, bylo kolem toho totiž hodně práce. Já jsem od 15 let kolem toho dělala (v JZD, pozn. autorky). Děda, jako můj tatínek, povídal, kdepak nebudeš studovat nikde, protože musíš tady za nás, musí tady někdo být.*“ Paní Valentová tak vystudovala obecnou školu přímo v Radostíně a po jejím vychození se hned musela podílet na chodu hospodářství a jakmile se v Radostíně založilo JZD, tak začala pracovat tam. „*Já jsem byla v kravíně 17 let a potom 15 roků na poli v rostlinném. Tady v Radostíně byla kolektivizace už od mých 15 let.*“¹²⁴ V Radostíně bylo JZD založeno roku 1956 a rodina Kadlecova do něj vložila vnos o velikosti 7, 65 ha orné půdy, několika prasat, dvou býčků, dvou krav a jedné jalovice.¹²⁵

6.2.2 Rodina Valentova

Milan Valenta pochází ze sousední menší vesnice Kněževy, kde se v roce 1937 narodil do rodiny velkého sedláka Jaroslava Valenty. Rodina Valentova zastávala někdy od 18. století dědičnou funkci rychtáře na vesnici do zrušení této funkce v roce 1848.¹²⁶ Statek se nacházel na bývalé rychtě, která stojí v centru návsi a je historicky cennou památkou.¹²⁷ Celý náš rozhovor se zaměřoval převážně na odsouzeného tatínka pamětníka. Jaroslav Valenta se narodil roku 1899 a oženil se s Marií Blahovou roku 1932.¹²⁸ V tom samém roce se Jaroslav ujal hospodářství po rodičích, které v té době mělo výměru 68 ha. Předtím jeden rok studoval vysokou školu zemědělskou v Brně, kterou ale nedokončil. Před druhou světovou válkou byl členem agrární strany, hned po válce vstoupil do KSČ, ale na přelomu let 1949 a 1950 byl vyloučen jako velký zemědělec.¹²⁹

Manželé Jaroslav a Marie měli dohromady čtyři děti, sourozence přibližuje pan Valenta. „*Sestra Marie, ta ještě žije tady v Radostíně, tý bylo teďka 90 roků myslím. Jaroslav ten zemřel už před nějakou dobou a Pepík ten zemřel teďka, není to dlouho.*“ Stejně jako paní Božena

¹²⁴ Rozhovor s manželi Valentovými, v Radostíně nad Oslavou z 18. 3. 2023.

¹²⁵ SOkA Žďár nad Sázavou, fond: JZD Radostín nad Oslavou, *Členské přínosy živého inventáře*.

¹²⁶ Kdy přesně tato funkce na rodinu přešla se mi zatím bohužel nepodařilo zjistit.

¹²⁷ Dnes rychta chátrá, o situaci se budu ještě zmiňovat. Odkaz na rychtu v databázi památkového katalogu, dostupný online z: <https://pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-696834> [cit. 15. 4. 2023].

¹²⁸ Marie Blahová byla sestra mého dědečka. MZA v Brně, fond E 67 – Sběrka matrik, č. sv. V, č. kn. 16 125, Matrika narozených, Radostín, 1861–1899, s. 139. Dostupné online z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/6940?image=216000010-000253-003380-000000-016125-000000-00-B07636-00010.jp2> [cit. 15. 4. 2023].

¹²⁹ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: Lidový soud Velké Meziříčí, zn. T 87/55, trestní spis, *Protokol o výslechu*.

Milan vychodil obecnou školu v Radostíně. „*Když já jsem vyšel školu v Radostíně, tak já jsem musel jít na učení do Třinca, nesměl jsem zůstat doma, vyhnali mě do Třinca na učení, tam do hutí no.*“ Narátor si přesně nepamatoval kolik rodina zaměstnávala stálých pracovních sil a na jakou konkrétně práci. „*Víte já si pamatuju, takovej stálej tam byl, pan Doležal. [...] A na sezónu si sehnal vždycky nějaký lidi* (tatínek Jaroslav, pozn. autorky). *Jenže já jsem byl takovej malej a člověk už si to tak nepamatuje.*“¹³⁰ Do roku 1945 zaměstnával Jaroslav Valenta až pět stálých pracovních sil, dva kočí, dvě služebné a někdy i pasáka. Až v roce 1954 byl narátor uvolněn z práce v hutích a mohl se vrátit na hospodářství pomáhat rodičům.¹³¹ „*A tam odsud mě povolali zpátky, musel jsem jít domů, abych na tom dělal.*“¹³²

6.2.2 Kolektivizace v Kněževsi

„*To víš, to bylo tak, někdo nechtěl jít do družstva nebo něco a byly z toho takový problémy. Prvně tam v Kněžovsi byli myslím dva takoví. A některý tam šli prostě dobrovolně, aby je nezavřeli, tak to dali dobrovolně tu půdu.*“¹³³ V Kněževsi bylo JZD založeno brzy, již v roce 1952, jednalo se ale o družstvo I. typu, dlouho nevydrželo a rozpadlo se hned následující rok.¹³⁴ V letech 1952 až 1953 byly vystěhovány čtyři usedlosti. První byli manželé Bláhovi, druzí největší sedláci ve vesnici, vlastnili 43 ha půdy, s trestem jim byl uložen i zákaz pobytu. Následovali manželé Vojtěchovi s necelými 26 ha. Dalšími vystěhovanými byli Slámovi s pouhými 7 ha půdy, o Josefu Slámovi jsem v práci již psala, rozsudek o propadnutí jmění a zákazu pobytu byl nakonec zrušen a on se stal prvním předsedou obnoveného JZD roku 1957.¹³⁵ Posledním vystěhovaným v tomto období byl Josef Krejčí s 30 ha půdy. V případech manželů byl rozsudek prvně udělen muži, manželka byla odsouzená v průběhu následujících měsíců. Kromě nuceného vystěhování zemědělci ztratili občanská práva na několik let, propadlo jim veškeré jmění, museli zaplatit pokutu i v několika desítkách tisíc Kčs a muži byli odsouzeni do vězení předtím, než mohli jít za zbytkem rodiny na vystěhovaný státní statek.¹³⁶

Menším samostatně hospodařícím rolníkům byly přidělovány polnosti vystěhovaných, což nezvládali obdělávat. Neschopnost se umocnila v roce 1955, kdy byl vystěhován majitel rychty Jaroslav Valenta, a tak v Kněževsi vznikl státní statek. „*Potom to byly statky, to nebylo*

¹³⁰ Rozhovor s manželi Valentovými, v Radostíně nad Oslavou z 18. 3. 2023.

¹³¹ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: LSVM, zn. T 87/55, trestní spis, *Protokol o výslechu*.

¹³² Rozhovor s manželi Valentovými, v Radostíně nad Oslavou z 18. 3. 2023.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ RIEGL, Jan: *Od IX. sjezdu KSC*, s. 56.

¹³⁵ SOkA Žďár nad Sázavou, fond: JZD Radostín nad Oslavou, *Vnosy do JZD Kněževs*; SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: JZD Kněževs, *Soupis evidence členů (1957)*.

¹³⁶ ŠTINDL, M.: *Nucené vystěhování*, s. 245–254.

družstvo, tady z těch velkejch byl statek (v hospodářstvích po vystěhovaných sedlácích, pozn. autorky). Asi 5 nebo 6 baráků to bylo. Z těch malejch, co tam zbylo, bylo pak družstvo. [...] Tatínka potom zavřeli a půdu dali obci, oni na to nikoho neměli, tak potom já jsem musel jít, abych na tom dělal“ Milan Valenta tedy do roku 1954 pracoval v hutích v Třinci, vrátil se do Kněževse a ještě pomáhal rodičům spolu se sestrou, která byla také uvolněna ze zaměstnání, do té doby pracovala jako úřednice ve Velkém Meziříčí. Z této doby si narátor tatínka ale již moc nepamatuje. „Oni ho potom zavřeli, předtím jsem já byl v tom Třinci na učení, a pak jsem s ním tolik do styku nepřišel. Pak byl dva roky na Borech (ve věznici v Plzni, pozn. autorky), zakázali mu pobyt, bydlel v Příbyslavi, nesměl chodit ani dom.“¹³⁷

6.2.3 Proces s Jaroslavem Valentou

Jaroslav Valenta neměl problém plnit rostlinné dodávky, ty kolikrát plnit i nad předepsaný plán, složitější to bylo u živočišných. Například již v roce 1951 dostal pokutu 100 000 Kčs za nedodání mléka.¹³⁸ Následující rok byl za nedovolený prodej dřeva odsouzen ke třem měsícům vězení. Ve výkonu trestu byl od 28. 2. do 3. 5. 1953, zbytek mu byl amnestován.¹³⁹ Požadavek na propadnutí jmění komise pro úpravu rodinných poměrů odsouzených venkovských boháčů vyslovila již v srpnu 1953. Jaroslav Valenta byl původně souzen v roce 1955 u Lidového soudu Velké Meziříčí, kam se dostal pro podezření z ohrožení jednotného hospodářského plánu podle §136 trestního zákona. Dopustit se měl toho, že špatným hospodařením nebyl schopný plnit živočišné dodávky v oblasti masa, vajec a mléka. Při šetření bylo zjištěno, že hospodářství nepřizpůsobil jednotnému hospodářskému plánu a u dobytka nemá dodrženy plánované stavy, takže nemohl být schopný plnit živočišné dodávky v oblasti masa, vajec a mléka.¹⁴⁰ Z našeho pohledu je situace zcela pochopitelná, neboť zemědělec po předešlých pokutách neměl finanční prostředky pro koupi dalšího zvířectva a pokud splnil rostlinné dodávky, tak pro něj neměl ani dostatek krmiva. Na závěr svého výslechu sám Jaroslav Valenta dodává: „... *chtěl dodat, že jsem se snažil vždy předepsané dodávky splnit a co jsem měl a mohl to jsem dodal. V rostlinné výrobě jsem dodával vše na 100 %, a proto mně nezůstala doma dostatečná krmivová základna...*“¹⁴¹ Podle šetření a zkoušce dojivosti krav bylo zjištěno, že zadržuje několik litrů mléka pro vlastní spotřebu a navíc vlastní i kozy, jejichž mléko si

¹³⁷ Rozhovor s manželi Valentovými, v Radostíně nad Oslavou z 18. 3. 2023.

¹³⁸ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: Okresní národní výbor Velké Meziříčí, inv. č. 89, kn. č. 12, *Rejstřík přestupků*.

¹³⁹ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: ONV Velké Meziříčí, inv. č. 90, kn. č. 13, *Rejstřík přestupků*.

¹⁴⁰ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: LSVM, zn. T 87/55, trestní spis, *Návrh na zahájení vyšetřování*.

¹⁴¹ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: LSVM, zn. T 87/55, trestní spis, *Protokol o výslechu*.

nechává.¹⁴² Nejmladší syn Josef byl totiž tělesně slabý, jak dokazuje přiložená lékařská zpráva a bylo mu doporučeno léčení, které si ale rodina nemohla dovolit, proto si mléko ponechávali, ale mělo se jednat jen o jeden litr denně. Nutno podotknout, že stroje hospodářství zabrány nebyly, ale při velikosti 49 ha půdy a pracovní síly 4 lidí, musela být míra práce neúnosná, i když při výslechu pan Valenta tvrdil, že „*Práce v mojí hospodářství zvládneme tím, že pracujeme i v neděli a od noci do noci, doposud jsme práci ještě zvládali.*“¹⁴³ V hospodářství ještě vypomáhali rodiče manželky, ale byli již staří a zastali jen lehkou práci, ne práci na poli apod. Sám Jaroslav Valenta nebyl při vyšetřování nejmladší, trpěl rozedmou plic a práce pro něj byla náročná. Trestní spis obsahuje i protokol o výslechu svědků, v kterém Valenta nebyl nikterak zvláště očerňován.¹⁴⁴ Naopak tomu je ve zprávě o pověsti, kde je vylíčen jako typický vykořisťující „vesnický boháč“.¹⁴⁵ Lidový soud ve Velkém Meziříčí 14. června 1955 potvrdil trestný čin podle §136 a uznal Jaroslava Valentu vinným, ale rozsudek nebyl přísný, sestával z odnětí svobody na dobu 4 měsíců a peněžité pokuty 2 000 Kčs.¹⁴⁶

Bohužel tento rozsudek nebyl finální. „*Oni se prostě rozhodli, že tatínka zlikvidují a nešlo proti tomu nic dělat. Žádný ústupky z naší strany, to neexistovalo, nedali mu na výběr.*“ vzpomíná Milan Valenta.¹⁴⁷ Na rozsudek lidového soudu Velké Meziříčí podala odvolání okresní prokuratura ve Velkém Meziříčí. Její závěr byl takový, že rozsudek byl nepřiměřeně nízký nebezpečnosti Jaroslava Valenty, neboť měl veškeré předpoklady ke splnění dodávek, ale nesnažil se o to.¹⁴⁸ Kvůli odvolání okresního prokurátora byl otec narátora krajským soudem 24. srpna téhož roku v Jihlavě odsouzen za trestný čin sabotáže podle §85 odstavce 1 trestního zákona. Rozsudek byl rapidně zvýšen oproti tomu od lidového soudu. Odnětí svobody bylo zvýšeno na 2 a půl roku, byla mu odňata občanská práva, propadlo mu veškeré jmění ve prospěch státu a byl mu navždy zakázán pobyt v okrese Velké Meziříčí.¹⁴⁹

Jak jsem již psala, Jaroslav Valenta byl ve výkonu trestu ve věznici v Plzni. Zbytku rodiny se rozsudek netýkal a všichni mohli zůstat žít v Kněževsi. V roce 1957 musel narátor odejít na vojnu do Kroměříže, pak se vrátil zpátky za maminkou do Kněževse. V roce 1960 se

¹⁴² SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: LSVM, zn. T 87/55, trestní spis, *Návrh na zahájení vyšetřování.*

¹⁴³ SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: LSVM, zn. T 87/55, trestní spis, *Protokol o výslechu.*

¹⁴⁴ SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: LSVM, zn. T 87/55, trestní spis, *Protokol o výslechu svědků.*

¹⁴⁵ Měl se např. špatně chovat k zaměstnancům. SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: LSVM, zn. T 87/55, trestní spis, *Zpráva o pověsti.*

¹⁴⁶ SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: LSVM, zn. T 87/55, trestní spis, *Rozsudek.*

¹⁴⁷ Rozhovor s manželi Valentovými, v Radostíně nad Oslavou z 18. 3. 2023.

¹⁴⁸ SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: Okresní prokuratura Velké Meziříčí, zn. Pt 82/55, *Odvolání od rozsudku lidového soudu ve Velkém Meziříčí.*

¹⁴⁹ SOKA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: OPVM, zn. Pt 82/55, *Rozsudek krajského soudu v Jihlavě.*

oženil s Boženou Kadlecovou a odstěhoval se za ní na dům do Radostína, ale stále docházel pracovat na státní statek do Kněževse až do roku 1976 kdy byl státní statek zrušený a on začal pracovat v JZD Radostín. „*Maminka zůstala na baráku sama, jen brácha Jaroslav byl na vejměnkou. Co tatínka vystěhovali, tak se jí hodně zhoršilo zdraví, oslepla a už nemohla pracovat. Když už byl tatínek po smrti, tak jednou přikládala do plyňáku, (plynových kamen, pozn. autorky), ale jak neviděla, tak tam udělala něco špatně, bouchlo to a ona skončila v nemocnici. Po dvou měsících tam zemřela.*“¹⁵⁰

Dcera Marie žádala hned v roce 1955 u prezidenta republiky o milost pro nemocného tatínka, ale žádosti vyhověno nebylo.¹⁵¹ Jaroslav Valenta byl z vězení propuštěn 2. prosince 1957, zbytek trestu mu byl amnestován¹⁵² a začal bydlet v Příbyslavi, kde pracoval na státním statku. Druhé žádosti od dcery Marie bylo již naopak po propuštění tatínka z vězení vyhověno. Žádost se týkala toho, aby se tatínek mohl účastnit její svatby v lednu roku 1958 a jednu noc přespát v Kněževsi.¹⁵³ Poté Jaroslav Valenta občas do Kněževse na návštěvu mohl, ale nikdy se nesměl zdržet přes noc. „*To on někdy přišel do Kněžovse. Ale byl tady policajt, prvně to začal hlídat, a tak tatínek mohl jen na chvíli. Ale pak už byl hodně nemocnej a brzo zemřel.*“ V druhé polovině roku 1959 byl kvůli nemoci Jaroslav Valenta hospitalizovaný v nemocnici. Na začátku roku 1960 zažádal o milost ve věci zrušení zákazu pobytu v Kněževsi. Jak šetření probíhalo a dopadlo se mi v archivních dokumentech nepodařilo dohledat, ale Jaroslav Valenta se do Kněževse již nevrátil. „*Po zbytek života zůstal v Příbyslavi, mohl chodit na návštěvy, ale bydlení to mu nikdy nepovolili, přes noc to hlídali, tak to už musel bejt zpátky tam.*“¹⁵⁴ Jaroslav Valenta zemřel v roce 1961.

6.2.4 Společný život v Radostíně a restituce

Na svatbu sestry narátora na začátku roku 1959 Jaroslav Valenta povolenku zúčastnit se dostal, ale o rok později, když si bral Milan Valenta Boženu Kadlecovou povolení nedostal. „*Ani nemohl jít tatínek na svatbu, nic. To ještě překáželi v noci.*“¹⁵⁵ Tady vyvstává otázka, jestli se svatby neúčastnil spíše kvůli špatnému zdravotnímu stavu.

¹⁵⁰ Rozhovor s manželi Valentovými, v Radostíně nad Oslavou z 18. 3. 2023.

¹⁵¹ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: ONV Velké Meziříčí, zn. T 87/55, *Žádost o snížení trestu odnětí svobody.*

¹⁵² SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: ONV Velké Meziříčí, zn. T 87/55, *Rozhodnutí krajského soudu v Plzni o provedení amnestie.*

¹⁵³ SOkA Žďár nad Sázavou, pobočka VM, fond: ONV Velké Meziříčí, zn. T 87/55, *Žádost o návštěvu; Usnesení lidového soudu ve Velkém Meziříčí.*

¹⁵⁴ Rozhovor s manželi Valentovými, v Radostíně nad Oslavou z 18. 3. 2023.

¹⁵⁵ Tamtéž.

Jak jsem zmiňovala narátor pracoval na státním statku až do roku 1976, kdy byl statek zrušený. „*Já si pamatuju, když jsme začali ve statku dělat, tak jsme dělali za 2,60 na hodinu. To si pamatuju dobře a budu pamatovat furt.*“ Po zbytek života Milan Valenta pracoval v JZD v Radostíně až do roku 1998. V družstvu jezdil jen s traktorem a dělal postřiky. V práci se nikdy necítil, že by na něj bylo pohlíženo jinak kvůli tomu, že byl syn „kulaka“. Teď po tolika letech tvrdí, že celé události v 50. letech bral, tak jak byly. „*Člověk s tím stejně nic nenadělal, tehdy z toho soukroměčení nic stejně nebylo, musels dodávat, dodávky byly a všechno možný, nedalo se to utáhnout, stupňovali to. V Kněžovsi ti prohlídli všechno jestli nemáš tamhle někde dva litry mlíka. Nesměls nic doma mít.*“ V Radostíně u Kadleců dodávky také museli plnit. „*Zabavovali nám věci, i mák třeba vzali. A jednu sviňu, co jsme měli.*“ Oba pamětníci se shodli na tom, že záleželo na vedení v obci. „*Záleželo taky, kdo byl ve vedení té vesnice. Tady oni to potom zjistili někde na obci v Kněžovsi, kdo to podepsal, aby ho vystěhovali. V Radostíně odsun tak velký nebyl.*“¹⁵⁶

Po revoluci v roce 1989 byla rodině rychta vrácena v restituci. „*Ta chalupa, to měli památkáři. Nikdo kolem té rychty nesměl nic dělat. Napřed tam snad chtěli udělat nějaký bydlení, a pak z toho sešlo. Měl to památkovej úřad, takže by se to muselo dělat všechno podle nich nebo něco a tak to zůstalo tak. My jsme to dali pryč. To se nedalo ta rychta spravovat, protože když sis tam někoho pozval, tak každěj mluvil.*“ Rodina byla ráda, že se jim do vlastnictví vrátila jejich stará rychta, ale vzhledem k tomu, že se jedná o památku, tak by veškeré opravy a běh budovy stály ještě více peněz, takže radost rychle vystřídala otázka, jak by rychtu mohli spravovat. Situaci přibližuje paní Valentová „*Oni tři si to vzali, Pepík, Jara a Milan, Máňa se do toho neměla, ta s něma do toho nechcela jít. A náš Pavel (syn, pozn. autorky) byl na všechnu prácu sám, jak se Milánek utopil.*“¹⁵⁷ Manželé Valentovy přišli tragickou nehodou o jednoho ze svých synů a počet rodinných příslušníků na práci kolem bývalé rychty nestačil.

Celkově manželé neměli hladký průběh života. Rodině Milana Valenty bylo zabráno hospodářství, na které rodina žila minimálně po více jak 150 let. Jaroslava Valentu, jeho tatínka, vystěhovali pryč a již před tím ho vídal málo, kvůli trestům vězení za nedodávky. Nedlouho po skončení trestu vězení v Plzni pak Jaroslav Valenta umírá. Jeho manželka přichází o život nešťastnou náhodou, jako později její vnuk. Rodina se nakonec rozhodla rychtu v Kněževsi

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

prodat, finančně se nedala udržet. Bohužel hospodářství prodali člověku, kterému také došli finance či je pouze oklamal.¹⁵⁸ Nyní již v kontaktu několik let nejsou.

Vzhledem k tomu, že oba pamětníci, jak Milan Valenta, tak Božena Valentová, zažili dobu, kdy kolektivizace zemědělství v jejich obci začala, mají možnost alespoň trochu srovnávat s tím, jak se jim žilo poté, co oba začali pracovat v JZD, potažmo státním statku. Před vstupem musela celá rodina doslova dřít od rána do večera, nezažili odpočinku. Proto se v případě rodiny Kadlecových všem ulevilo, když do JZD vstoupili, nebylo tam tolik práce a nebyla tak náročná. Bylo to tedy podobné jako v případě Zikmundů v Borech, kde by se rodina udřela, aby plnila dodávky. Milanu Valentovi se také ulevilo, i když přišel o možnost podílet se na rodinném hospodářství.

6.3 Obyčtov – Anna Judová

Rozhovor s paní Annou Judovou byl nejdelší a nejobsáhlejší. Pamětnice se narodila v roce 1935 a i přes vyšší věk si vybavuje spoustu událostí ze svého života.¹⁵⁹ Vesnice Obyčtov leží na území, které po celou dobu spadá do okresu Žďár nad Sázavou a je známá svou Santiniho stavbou kostela Navštívení Panny Marie s půdorysem želvy. V roce 1950 zde žilo 423 obyvatel.¹⁶⁰ Nyní v Obyčtově bydlí 434 lidí.¹⁶¹

JZD v Obyčtově bylo od roku 1974 sloučeno s družstvy z okolních vesnic – Ostrov nad Oslavou, Vatín a Sazomín pod názvem Pokrok. Další sloučení přišlo s JZD Oslava se sídlem v Radostíně nad Oslavou, které obhospodařovalo obce Kněžoves, Pavlov, Znetínek a Krásněves v roce 1978.¹⁶² Takto sloučená JZD fungovala až do roku 1999, kdy vznikl samostatný zemědělský podnik Ostrov, a.s. a ZERAS a.s. Radostín nad Oslavou.

¹⁵⁸ V budově bývalé rychty má údajně působit Muzeum Horního Pooslaví, v které má být knihovna s regionální literaturou a dokonce i archiv. Před dvěma lety jsem několikrát psala na uvedený email, měla jsem zájem o návštěvu badatelný, nikdo se mi ale zpátky neozval. V kontaktu jsem byla s historikem Jaroslavem Sadílkem, který mi vysvětlil, že muzeum jako takové nikdy neexistovalo a existovat nebude. Jedná se jen o způsob, jak nový majitel získává peníze od sponzorů.

¹⁵⁹ Pamětnice má kolem sebe rodinu, která jí pečlivě věnuje svůj čas a často se jí na život vyptává. Myslím si, že je to hlavní důvod, díky kterému mi byla schopná toho tolik sdělit, svým způsobem je na to zvyklá. Vyprávěla sama, mluvila v kuse i několik minut, aniž bych ji musela pobízet. Dozvěděla jsem se od ní i několik vzpomínek z konce války, které jsem do práce ale nezařadila.

¹⁶⁰ Počet domů se mi bohužel nepodařilo zjistit, ale roku 1930 zde bylo 86 budov. PAVLÍČEK, Jiří: *Dějiny obce Obyčtov. 13.7.2008 žehnutí praporů obce a SDH : 1. sraz rodáků obce Obyčtov : 120 let založení sboru SDH.* Obyčtov 2008, s. 440.

¹⁶¹ Údaje z roku 2022. Dostupné online z: <https://www.czso.cz/documents/10180/165603907/1300722203.pdf/de05fcca-74d5-40b6-bfa0-6a9825cfe369?version=1.1> [cit. 15. 4. 2023].

¹⁶² RIEGL, Jan: *Od IX. sjezdu KSČ*, s. 55–57; KRATOCHVÍL, Josef a kol.: *Současnost socialistického zemědělství*, s. 36.

6.3.1 Dcera posledního mlynáře v Obyčtově a vstup do JZD

Narátorka se narodila do rodiny posledního mlynáře v Obyčtově Karla Kmenta (1896–1949). Mohlo by se zdát, že pamětnice tedy nespadá do úplně typického zemědělského zázemí, které jsem si určila jako podmínku pro výběr pamětníků, ale k mlýnu patřilo i poměrně velké hospodářství, o němž se rodina starala. A jak píše na s. 17, za možného „kulaka“ byly považovány i osoby, které provozovaly živnost. V průběhu rozhovoru jsem navíc zjistila, že strýc pamětnice byl Jan Padalík, jediný vystěhovaný „vesnický boháč“ z Obyčtova.¹⁶³

Pamětnice začala s tím, jak u nich situace v hospodářství vypadala. *„Byl tady mlýn, lisoval se na něm lněný olej a taky u toho byla pila. Na tu maminka dostala věnem sto tisíc a za ně tatínek koupil katr, kterej stál rovněž sto tisíc. [...] Jak velký hospodářství jsme měli to už si nevzpomenu, ale ne zas moc veliký. Asi tak 13 hektarů.“*¹⁶⁴ V literatuře jsem se zjistila, že hektarů měli o něco málo více, celkem 18.¹⁶⁵ *„Měli jsme tři koně, ale patnáct prasat, šest krav a i telata.“* Ve svém důsledku tedy rodina patřila již k větším sedlákům, kterým se před druhou světovou válkou i velmi dařilo. Tatínek pamětnice byl pokrokový a vzdělaný člověk, na mlýně zřídil i elektřinu. *„Měli jsme svou elektřinu, jak šla voda, tak bylo všady světlo.“*¹⁶⁶

Tatínek Karel Kment si vzal Annu Padalíkovou. Na školu chodila pamětnice až do Žďáru nad Sázavou, bližší škola byla v Radostíně nad Oslavou, ale tam její tatínek nechtěl, aby docházela, tak jí radši platil školné ve Žďáře. Ve škole ale často chyběla, musela hodně pomáhat na hospodářství doma. Karel Kment náhle zemřel v roce 1949 a mladá vdova Anna zůstala na mlýnu sama se třemi dětmi, jedním synem – Karlem a dvěma dcerami – Annou a Marií. *„Do toho byl ještě bratr Karel (narozený 1933, pozn. autorky) na vojně, mužskej tak nebyl žádněj. Hodně nám pomáhali takoví dva staří dědoušci, tady nahoře z kopce, tak jsme se hodně dřeli, pomáhali mi s koňma.“* Děťství a dospívání měla Anna Judová náročné. *„Zkusila jsem hrozně, to se nedá povídat. Nedostali jsme ani lístky na jídlo, nic prostě. Jen od tetičky ze Skleného jsme občas dostali trochu mouky, z toho jsme pekli, protože jsme neměli lístky na chleba, nebylo nic, byla bída.“*¹⁶⁷ Pamětnice byla v dětském věku nepostradatelnou pracovní silou. Na správu všech povinností po smrti otce byla pouze ona s maminkou, sestrou a po dokončení vojny se

¹⁶³ Jan Padalík byl bratr maminky pamětnice. Stejně jako Jaroslav Valenta vlastnil 49 hektarů půdy. Rozsudek vynesl Okresní soud ve Žďáře nad Sázavou již v roce 1952. Jan Padalík strávil ve vězení 18 měsíců a byl mu zakázán pobyt v okrese navždy. Rodina (manželka, syn, sestra a stará maminka) byla vystěhována v lednu 1953 na státní statek v Jeclově, okr. Jihlava. KŘESADLO, Vít: *Zákazy pobytu uložené*, s. 123.

¹⁶⁴ Rozhovor s Annou Judovou, roz. Kmentovou, v Obyčtově z 21. března 2023.

¹⁶⁵ MAKOVSKÝ, Vladimír: *Pod Babákem býval mlýn. Obyčtov – Sklené. 1462–1997*. Sklené nad Oslavou 1997, s. 39.

¹⁶⁶ Rozhovor s Annou Judovou, roz. Kmentovou, v Obyčtově z 21. března 2023.

¹⁶⁷ Tamtéž.

k ženám přidal bratr. Naštěstí jim vypomáhali zmínění dva starší páni a ještě s nimi žila babička,¹⁶⁸ maminka zemřelého otce. „*Měla jsem takovou hodnou bábičku, ona za mě obírala potajmu brambory, aby se šla taky chvíli prolítnout s děčkama.*“ Moc volného času si pamětnice neužívala, proto se jí ohromně ulevilo, když rodina vstoupila do družstva.

Jakmile se vrátil bratr z vojny, dotkla se kolektivizace zemědělství ve větší míře i rodiny. „*Oni řekli, buď splnit dodávky, to ale nikdo nemohl, jak byly vysoký, tak řekli anebo zavřít. To víte, arestu se bál každej, tak bylo družstvo založený hned. Takhle tady v Obyčtově to družstvo vzniklo. [...] No bylo to tam všelijaký, ale mně se to líbilo, protože jsem neměla žádnou starost. Stálo to jak se lidově říká za prd, ale lidi si na to museli zvyknout, takovej to byl život, život se vás neptá.*“¹⁶⁹ JZD bylo v Obyčtově založeno v roce 1955 jako družstvo III. typu, ale zpočátku bylo opravdu malé, mělo pouze 10 členů a 35 ha půdy.¹⁷⁰ „*Lidi nadávali, ale já jsem neměla najednou žádnou starost. A víte, co to je, když nemáte starost? Potom se družstva začaly slučovat, to už bych řekla, že jedním způsobem to bylo lepší, protože tam bylo přeci pár lidí, který věděli, co chtějí a uměli hospodařit a věděli, co je dobře, a co špatně. Jenže jak on ten komunistickéj režim, ten fakt dobrej nebyl. Ty jen viděli svůj prospěch, neviděli prospěch hospodářství, prostě nebylo to dobře. Za to ale já jsem se měla dobře, protože jsem neměla žádnou starost. Co mně poručili, to jsem udělala a měla jsem klid. [...] Pak jsem ještě do 70 dělala na bramborárně, protože jsem ráda dělala.*“¹⁷¹ Mezi lety 1965–1971 Karel Kment, bratr pamětnice, byl předsedou místního JZD.¹⁷² Tuto informaci mi pamětnice nesdělila, zjistila jsem ji z archivních dokumentů. Dá se předpokládat, že JZD ve svém vedení potřebovalo zkušeného a znalého člověka, kterým pan Kment byl, neboť měl dostatek zkušeností se zemědělstvím z doby před kolektivizací.

Činnost samotného mlýna byla zastavena již v roce 1950. Pila se udržela ještě další deset let, řezalo tu převážně JZD pro svou vlastní potřebu. Pak ji ale JZD začalo likvidovat a vše bylo

¹⁶⁸ Babičku, Antonii Machovou, si Karel Kment namluvil z Velké Losenice. Byl mezi nimi velký věkový rozdíl. První manželka Marie zemřela. „*Bábička mi vykládala, jak jednoho dne přišel můj děda do Losenice a řekl, já su z Obyčtova Kment, mlynář, potřebuju ženu a nemusí mít vůbec nic. No ty Machovi, oni měli pět dětí, tak se toho chytli, ženu mu přislíbili, a tak se ta milá bábička dostala do Obyčtova.*“ Rozhovor s Annou Judovou, roz. Kmentovou, v Obyčtově z 21. března 2023; MAKOVSKÝ, Vladimír: *Pod Babákem*, s. 46.

¹⁶⁹ Rozhovor s Annou Judovou, roz. Kmentovou, v Obyčtově z 21. března 2023.

¹⁷⁰ RIEGL, Jan: *Od IX. sjezdu KSČ*, s. 55. O cca 10 let později, v roce 1966 mělo JZD již 370 ha zemědělské půdy a 70 členů. SOkA Žďár nad Sázavou, fond: JZD Obyčtov, *Plán rozvoje zemědělské výroby JZD Obyčtov na léta 1966–1970, čtvrtá pětiletka.*

¹⁷¹ Rozhovor s Annou Judovou, roz. Kmentovou, v Obyčtově z 21. března 2023.

¹⁷² SOkA Žďár nad Sázavou, fond: JZD Obyčtov, *Plán rozvoje zemědělské výroby JZD Obyčtov na léta 1966–1970, čtvrtá pětiletka.*

dáno do šrotu.¹⁷³ Budovu mlýnu si přestavěla Anna s manželem a bratr Karel s manželkou na obytný dům.

6.3.1 Perzekuce

Během svého vzpomínání se paní Judová dostala i ke strýci Padalíkovi. „*Strejc byl ale rok v Jáchymově zavřitej a co tam byl, tak už tu jeho rodinu vystěhovali. Museli jít do Jeclova u Jihlavy. A tam vám to bylo tak, tam ani netekla voda. Tak my jsme jim tady v Obyčtově vždycky prali prádlo.*“¹⁷⁴ Jeclov byl a stále je jen malá vesnice, spíše osada nedaleko Velkého Beranova. Žilo zde pár lidí, podle pamětnice byli hodní, vystěhovanou rodinu přijali a pomáhali jim. Do Obyčtova se již Jan Padalík s manželkou nevrátil, koupili si byt ve Žďáře nad Sázavou. Narátorčina babička Padalíková v Jeclově zemřela. Do Obyčtova na rychtu se vrátil až vnuk odsouzeného „kulaka“, který nyní provádí rekonstrukci.¹⁷⁵

Jak už bylo zvykem, JZD ve svých začátcích bylo v objektech svých členů nebo vystěhovaných sedláků, stejně tak tomu bylo i na statku Padalíků. „*Kdybyste to viděla, co tam udělali, oni tam udělali šrotárnu v takový krásný reprezentativní místnosti s klavírem. Všecko to tam bylo zničený. [...] Co kdo mohl ukrást, to ukradl, a to je Obyčtov poutní místo.*“ Babička narátorky jezdila do Obyčtova občas na návštěvu, ale nemohla se zdržet na víc jak den. „*Ona tady nesměla spát, to se muselo ráno hlásit u policajtů, museli jsme volat, že přijala, a pak jsme zase museli hlásit, že odjela.*“ Paní Judová si nevybavuje, že by se před vystěhováním obyvatelé Obyčtova k Padalíkům chovali špatně, jednalo se pak až o majetek, který rozkradli „*lidi byli draví, mohli si sami napakovat*“.¹⁷⁶

Ale taky, jak přišly 50. léta, tak se lidi začali mstít ze závidi a sebrali všechno. Tady kousek bydlel Fanouš, moc hodnej člověk, ale našel si ženskou a ona byla strašně zlá osoba. Kamarádila se se strážmistrem z Ostrova a ten tady byl furt. Všicí komunisti u nich byli. A naša maminka jednou tomu Františkovi povídala, Frantiku, když budu já a Karel v družstvě pracovat, pusťte to děvče (narátorku, pozn. autorky), do Žďára, aby si nějakou korumu mohlo vydělat, já ji nemůžu nic dát. A za pár dní, když jsem šla pro dřevo na pilu, jsem slyšela, jak ta jeho žena povídala, no jo selská děvka, tak by si chtěla jít vydělávat penízky, jen ať jde ometat

¹⁷³ MAKOVSKÝ, Vladimír: *Pod Babákem*, s. 40.

¹⁷⁴ Rozhovor s Annou Judovou, roz. Kmentovou, v Obyčtově z 21. března 2023. Záznam o vystěhování byl i v kronice obce: „*V prosinci odsouzen Jan Padalík čp. 22 k 18 měsícům vězení, vystěhování z obce a propadnutí majetku státu pro neplnění dodávek. Rodina byla v ležnu vystěhovaná na státní statek u Jihlavy. Statek prozatímně spravován MNV.*“ SOKA Žďár nad Sázavou, fond: MNV Obyčtov, inv. č. 21, *Pamětní kniha Obyčtov*.

¹⁷⁵ Odkaz na rychtu v databázi památkového katalogu, dostupné online z: <https://pamatkovykatalog.cz/rychta-byvala-670917> [cit. 15. 4. 2023].

¹⁷⁶ Rozhovor s Annou Judovou, roz. Kmentovou, v Obyčtově z 21. března 2023.

kravám prdele. No nepustili mě nikam.“ Manželský pár dělal pak po vesnici různé „šťáry“ a kontrolovali, jestli nemají lidé schované obilí či mák. Dnes situaci vidí tak, že to neměli jednoduché ani lidé, kteří jim dělali zle. Bylo to náročné a je těžké soudit, když jsme jejich pozici nezažili. Pamětnice se snažila přijít na to, z jakého důvodu se k ostatním chovali špatně, zdali z vlastního prospěchu, nebo za tím bylo něco jiného. Problémy měla i o několik let později po založení vlastní rodiny, když nechtěli povolit dětem dostat se na školy.¹⁷⁷

Nepochopení a odsouzení se paní Judové dostalo i ze strany tchyně. Její manžel Josef pocházel z chudší rodiny ve vesnici. *„Já jsem furt od ní musela poslouchat, kdo je ze sedláků, já ho nemám ráda. Víte, co to bylo? To bylo strašný. Třeba jí někdo ze sedláků ublížil, ale já za to přeci nemohla.*“ Až na smrtelné posteli se snaše omluvila, i když napřímo neřekla za co. *„Já jsem viděla, že je na tom bábička špatně, tak jsem to už nechtěla roztahovat. Každý má v životě chvílky dobrý, ale taky chvílky těžký. A nikdo s tím nic neudělá, jen je jak se každé zachová. Ale dobře je dělat dobře, není to jednoduchý, ale vždycky se to dá nějak, aby lidi vedle sebe mohli bejt. Tak je to potřeba.*“¹⁷⁸

Pamětnice zastává názor, že bylo správné rozhodnutí založit v Obyčtově a celkově i jiných vesnicích družstvo především z toho důvodu, že se člověk vyhnul problémům a měl klid. Ona sama na vlastní kůži zažila ohromný rozdíl toho, když se člověk dřel od rána do večera na vlastním hospodářství, kde podmínky byly zostřovány ze stran vedení a tím, když se člověk podvolil, do družstva vstoupil a práci měl snadnou. Vytratil se sice původní vztah k půdě, lidé si odvedené práce tak nevážili, ale to jí nevadilo. Paní Judová má už svá léta. Za celý dlouhý život odpustila všem, kteří se podíleli na křivdách způsobených její blízké i širší rodině, přeci jen měla následně nenáročný pracovní život, jak několikrát opakovala. Narátorka často přemýšlela o smyslu života, o poctivosti a nenávisti. S láskou vzpomínala na svého manžela Josefa, neboť již devět let žije sama. S tím vším, co paní Judová v dnešní době ví, si je jistá, že kdyby tatínek v roce 1949 nezemřel, tak by s největší pravděpodobností byla rodina také vystěhována.

6.4 Sejřek – Marie Marková

Poslední pamětnice se narodila roku 1952 ve Veverské Bítýšce (dnes okres Brno-venkov), ale své dětství prožila z velké části v malé vesnici Sejřek, která dříve patřila pod okres Bystřice nad Pernštejnem, dnes leží v okrese Žďár nad Sázavou. Nyní ve vesnici žije 176

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Tamtéž.

obyvatel.¹⁷⁹ O tom, že by z této vesnice byl nějaký zemědělec vystěhovaný, neexistuje žádný archivní záznam. U rozhovoru s Marií, rozenou Peprlovou, bylo cítit, jak ráda na své dětství v 50. letech vzpomíná, bylo různorodé, bohaté a i přesto, v jaké době se odehrávalo krásné. Bohužel pamětnice neví, kolik hektarů polností rodina měla.

6.4.1 Vnučka protikladných zemědělců

Náš rozhovor jsme zaměřili převážně na situaci v Sejřku. Ale pamětnice měla prarodiče s hospodářstvím i ve Veverské Bítýšce, kteří prakticky hned vstoupili do JZD. V Sejřku měla pamětnice jako dítě prarodiče i praprarodiče. Praprarodiče Fitzlovi měli větší hospodářství a vstoupili do JZD v Sejřku. Zde bylo JZD založeno ze všech zkoumaných obcí nejdříve, a to již roku 1950. Následně bylo sloučeno s více jak deseti malými družstvy se sídlem v Olši u Tišnova.¹⁸⁰ Prarodiče Zálusští vlastnili v Sejřku menší zemědělství. Pamětnice vzpomíná především na dědečka Jana Záluského (*1902),¹⁸¹ na čas strávený s ním a na přírodu. „*Jako dítě jsem vyrůstala furt na poli, od ráda do večera. Dědoušek beze mě nemohl vyjet kravama na pole dokud mě nenaložil, svačinku jsem si vzala a jelo se. Dědoušek pracoval, dělal určitý práce s kravama a já jsem si hrála na mezi, díky tomu znám všechny kytičky.*“ Marie Marková často vzpomínala, jaké konkrétní práce v určitém ročním období dělali. „*Jak se na podzim voralo, tak jsem taky chodila s košíčkem a sbírala brambory. Nebo když se obvorávaly brambory, tak jsem vodila krávu k brázdě a dědoušek to obvorával. A když se selo, tak se to dělalo ručně, tehdy nebyly ještě secí mašiny.*“ Jan Záluský na práci na poli vlastnil krávy a neměl mechanizační stroje, pamětnice vzpomínala, jak obilí mlátili pomocí cepů a mlátičku si pořídili až časem, skutečně se tedy jednalo o drobnějšího zemědělce.¹⁸²

Při studiu v archivu jsem zjistila zajímavou informaci, že v mém výzkumu Bedřich Zikmund nebyl jediný starosta-předseda MNV. Byl jím i Jan Záluský, člen Lidové strany, v Sejřku od roku 1946 do roku 1949, kdy byl nahrazen.¹⁸³ Paní Marková mi tuto informaci nesdělila, je možné, že o tom, že byl její dědeček ve vedení samosprávy, nevěděla. Jan Záluský musel mít i přes malé hospodářství dostatečný vliv v obci, když spočinul v jejím vedení. Také musel být mezi spoluobčany oblíbený a celkově zdejší komunita byla pevně semknutá a lidé

¹⁷⁹ Údaje z roku 2022. Dostupné online z: <https://www.czso.cz/documents/10180/165603907/1300722203.pdf/de05fcca-74d5-40b6-bfa0-6a9825cfe369?version=1.1> [cit. 15. 4. 2023]. O počtu usedlostí či počtu obyvatel v 50. letech jsem bohužel žádné údaje nenašla.

¹⁸⁰ KRATOCHVÍL, Josef a kol.: *Současnost socialistického zemědělství*, s. 31–32.

¹⁸¹ MZA v Brně, SOKA Brno-venkov, fond: Okresní úřad Tišnov, fascikl 406, Sčítací operát Sejřek 1921, čp. 20. Dostupné online z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/digisada/detail/1536?image=226203010-000003-000350-001531-000406-01-BO1456-00010.jp2> [cit. 15. 4. 2023].

¹⁸² Rozhovor s Marií Markovou, roz. Peprlovou, v Sazomíně ze 17. března 2023.

¹⁸³ SOKA Žďár nad Sázavou, fond: MNV Sejřek, inv. č. 1, *Zápisy ze schůzí*.

stáli za sebou, nebylo tomu jako např. v Kněževsi. Pan Záluský totiž do JZD nikdy nevstoupil a mohl se své práci věnovat nadále. Podle vzpomínek pamětnice byli v Sejřku velcí sedláci Šiborovi, ale nevybavuje si, že by byli vystěhovaní, neexistují o tom ani archivní prameny. Uvědomuje si, že na jejich statku bylo také JZD, stejně jako na statku praparodičů Fitzlových.¹⁸⁴ Lze tedy předpokládat, že Šiborovi mohli vstoupit do družstva a vystěhování nebyli.

Narátorka vzpomíná, jak dědečka Záluského chodili z výboru přemlouvat, aby do JZD vstoupil. *„K nám chodil ten tajemník přemlouvat, ale dědoušek nevstoupil. Ale mně nezakazovali, že bych nemohla chodit skotačit do JZD nebo tam u nich pracovat.“* Pamětnice si i vybavuje, jak se rozorávaly meze a scelovaly pozemky, kolem kterých byly nasázeny ovocné stromy, které se musely pokácet, aby se udělal lán. Na hospodářství praparodičů bylo ze začátku JZD, než se postavily budovy družstva. Takže pamětnice jako dítě přecházela bez problémů mezi soukromníkem a JZD. Používaly se zde stejné praktiky na přesvědčení ke vstupu jako jinde v republice. *„Jak jsme měli to poličko v lánu, tak nám dali pole jiný na kraji, kde bychom jim nezavazeli, kde oni nemohli rozorat ty meze, třeba tam, kde byly křoviska.“*¹⁸⁵

Jan Záluský přesto nadále soukromě hospodařil, nepodlehł tlaku a rodina pokračovala v práci jako doposud. *„Nikdy nešli, měli ty polička mimo, hospodařili, my jsme jim pomáhali a šlo to zvládnout. Já jako dítě běhala mezi družstvem, soukromníkem a nikdy mi dědoušek neřekl, aby tam nechodila, nezakazoval. Ani oni (myšleno JZD, pozn. autorky) mě nevyháněli. Brali nás jako děti z celé dědiny.“*¹⁸⁶ Je otázkou, jak dobře po fyzické a psychické stránce soukromé hospodaření pan Záluský zvládal. V zápisu ze schůze JZD z období 1958–1960 je zmínka o dvou dosud samostatně hospodařících zemědělci, kteří přes *„všemmu snahu a dobře míněnou radu ze strany místních i okresních orgánů a patronátního závodu se nenechali přesvědčit“* pro přihlášku do JZD. Prvním byl větší zemědělec, který byl *„pokrokový hospodář, snažil se a dřel, aby plnit předepsané dodávky ... byl několikrát přesvědčován i samotným předsedou JZD o vstupu do družstva s možností uplatnit své praktické a organizační schopnosti pro rozvoj družstva“*. Zemědělec se přesvědčit nenechal a zaplatil za to svým zdravím. Záznam je ukončen zmínkou o Janu Záluském. *„Podobným případem uzavřel svoji životní dráhu druhý dobrý drobný zemědělec Jan Záluský.“*¹⁸⁷ Pamětnice jako malé dítě nemohla vidět všechnu

¹⁸⁴ Rozhovor s Marií Markovou, roz. Peprlovou, v Sazomině ze 17. března 2023.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ SOkA Žďár nad Sázavou, fond: JZD Sejřek, inv. č. 1, *Zápisy ze členských schůzí JZD.*

dřinu, která za zachování samotného hospodářství byla, navíc v Sejřku nebyla neustále, přecházela za prarodiči i do Veverské Bítýšky.

S dědečkem z Veverské Bítýšky a tamějším JZD jezdila na různé výlety po republice. „*Nenechám na JZD Veverská Bítýška dopustit, protože jsem vyrůstala s nima a na ty zájezdy jsem chodívala.*“ Na druhou stranu si ale vybavuje, jak ji dědeček často brával na procházky po lánech a ukazoval jí, co je jeho, ale byl posmutnělý, že jsou pole v družstvu.¹⁸⁸

6.4.2 Pohled do Sazomína

Pamětnice se následně vyučila jako soustružnice kovů a provdala se do Sazomína, kde toto povolání vykonávala, ale po mateřské dovolené v roce 1973 hned nastoupila do JZD do kravína. Ve vesnici Sazomín byla svým způsobem podobná situace jako v Sejřku, žádný zemědělec odsud vystěhován nebyl, i když to hrozilo třem rodinám. „*Jarda (manžel narátorky, pozn. autorky) říkal, že oni tady měli být vystěhovaní. A ještě další dvě rodiny, ale starosta se jich zastal. Jinak tady kolem vystěhovaní byli, z Ostrova šli pryč, z Obyčtova šli pryč.*“¹⁸⁹ Rodina, do které se pamětnice vdala, měla v roce 1947 celkem 28 hektarů půdy, z toho 18 hektarů bylo půdy orné. Na práci měla rodina v tomto roce jednoho čeledína a na sezónní práce k nim docházel jeden muž a jedna žena.¹⁹⁰ Z pohledu tehdejší politiky se jednalo určitě o rodinu, která mohla být vystěhovaná, ale naštěstí se tomu tak nestalo a rodina mohla vstoupit do JZD. „*Jarda taky vyrůstal v družstvu jako já, ale takový hezký dětství neměl.*“¹⁹¹ Do doby než se postavil v Sazomíně kravín byl dobytek ustájen na statku Markových. JZD III. typu bylo v Sazomíně založeno v roce 1956, kde samostatně působilo do roku 1974, kdy bylo sloučeno se zmíněným JZD Pokrok (Obyčtov, Ostrov nad Oslavou, Vatín). Poslední sloučení přišlo roku 1978, a to s JZD Oslava se sídlem v Radostíně nad Oslavou.¹⁹²

„*Nikdy jsem nepoznala nenávisť. Tedka taky hospodaříme soukromě a pomáháme si s družstvem navzájem.*“ Od roku 1992 manželé Markovi přešli do soukromé sféry s polnostmi, které byly do té doby v JZD. „*Začínali jsme od nuly, neměli jsme nic. Jak jsme neměli stroje, tak nám pomáhalo družstvo, třeba zaseli nebo nějaký práce nám udělali, jako postřiky a tak.*“

¹⁸⁸ Rozhovor s Marií Markovou, roz. Peprlovou, v Sazomíně ze 17. března 2023.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ SOkA Žďár nad Sázavou, fond: JZD Sazomín, inv. č. 9, *Hospodářský výkaz zemědělství – obecní přehled za rok 1947.*

¹⁹¹ Pan Marek bohužel neměl zájem se rozhovoru zúčastnit, stejně jako jiný bývalý zemědělec v obci, jehož rodina vlastnila zhruba podobně velké hospodářství jako Markovi. S tím rozdílem, že on nikdy do JZD nevstoupil, byl jeho celoživotním odpůrcem.

¹⁹² RIEGL, Jan: *Od LX. sjezdu KSČ*, s. 56–57.

Nyní jsou manželé již v důchodu, hospodářství převzali synové, ale stále vypomáhají. Mají k 50 hektarům polností a žíví je především živočišná výroba a z rostlinné výroby brambory.¹⁹³

Vzpomínky Marie Markové na období 50. let pochází z opravdu útlého dětství. Po celý život se nesečkala s jakýmčkoli bezprávím kvůli socialistické přestavbě vesnice. Ona sama a její rodina jak v Sejřku, Veverské Bítýšce i Sazomíně měla velké štěstí na lidi a vedení kolem sebe. Nemá tak sebemenší důvod vzpomínat na kolektivizaci zemědělství a následnou práci v JZD špatně. Po revoluci se rodina v Sazomíně rozhodla, že chce začít podnikat sama a daří se jim. Takže ani v uplynulých dvaceti pěti letech nenastala situace, která by mohla vyvolat pochyby o jejím dost možná idealizovaném dětství.

¹⁹³ Rozhovor s Marií Markovou, roz. Peprlovou, v Sazomíně ze 17. března 2023.

Závěr

Venkovský prostor se v 50. letech minulého století začal od základů nezastavitelně měnit. Obyvatelé vesnic k sobě měli do té doby většinou blízko, důvěřovali a pomáhali si, i když už v této době začínali počáteční neshody a závist, která se během kolektivizace plně projevila. Moje bakalářská práce měla za úkol zmapovat vnímání a názory konkrétních pamětníků na kolektivizaci zemědělství v nynějším okrese Žďár nad Sázavou. Ponechávala jsem důraz na subjektivitu pamětníků, neboť se jedná o základní princip použité metody orální historie.

Zároveň je třeba upozornit, že práce nemá vytvářet obecný pohled na kolektivizaci zemědělství na Žďársku. Má poukázat na rozdílnost a originalitu každého jednotlivého případu a životního příběhu a proces, jak se narátoři s touto životní zkušeností vyrovnávali. Předkládaná práce svým způsobem přiblížila v menší míře i každodennost lidí ze specifické skupiny obyvatel. Práce díky orální historii dokázala zvolené období v regionu zlidštit a lépe přiblížit, což odborné práce, které vycházejí pouze z písemných archivních pramenů ve větší míře nepostihnou, protože postrádají i druhou stranu pohledu, kterou jsme rozhovory získali. Osobně jsem z archivních pramenů pracovala především se zápisy z kronik a schůzí MNV a JZD, které nemohly poukazovat na nedostatky a nezdary hospodařících JZD, musely být režimově laděné. Pamětníci na problémy upozornily a také si je nyní uvědomují, i když je přímo v 50. letech neviděly a nechápaly.

Zvolení pamětníci a jejich rodiny měli rozdílné zkušenosti s přístupem ze stran vedení obce, jelikož v jednotlivých lokalitách kolektivizace venkovského prostoru probíhala různými způsoby a v rozdílné míře podle konkrétního postoje MNV. V některých obcích se za rolníky postavili, například v Sazomíně a Sejřku, a v jiných situace využili lidé nejspíše z vlastní závisti a prospěchu, například v Kněževsi a Obyčtově. Až na Jana Záluského, rodiny do JZD dříve či později vstoupili. Míra práce, které byla zhoršována neustále narůstajícími dodávkovými požadavky, byla neúnosná a člověk se od rána do večera nezastavil. Vstupem dřina skončila. Dědečci dvou pamětnic byli ve vedení vesnice, zastávali funkci starosty, případně později předsedy MNV, ale před rokem 1950 byli z jejich funkce odstraněni jakožto sedláci. Patřili tak do změny režimu k uznávaným lidem komunity a možná i díky tomu se jim následné nucené vystěhování vyhnulo.

Pouze jedna pamětnice na období 50. let vzpomíná jako na velmi šťastnou dobu, zajisté je to tím, že byla malým dítětem, které problémy dospělého světa ještě nemohlo a ani neumělo

ve větší míře vnímat. Manželé Valentovi po revoluci v roce 1989 požádali v restitučním řízení o vrácení zabavených pozemků a bývalé rychty, navrácenou půdu nechali v nájmu zemědělského družstva Radostín nad Oslavou, ale vrácená rychta rodině stejně nepřinesla zadostiučinění a musela ji prodat. Tatínek pana Valenty byl roku 1990 rehabilitován.

Všichni pamětníci v zemědělství po celý svůj život zůstali či nadále zůstávají a shodují se, že podvolení a vstup do JZD byl správný. Opakoval se stejný argument a to ten, že „skončila dřina a úmorná práce“. Na tomto místě je třeba vyzdvihnout základní informaci o pamětnících. Ve všech případech se jednalo už o potomky původních sedláků a 50. léta prožívali jako děti, dospívající či mladí dospělí. I přesto, že mohli být vychovávaní stejným způsobem, jako byli kdysi vychovávaní jejich rodiče a prarodiče, neměli, alespoň ne v našem případě, tak silný vztah k půdě, hospodářským zvířatům a zemědělství celkově. Zažili pouze to, že musí od rána do večera každý den pomáhat rodinnému hospodářství, aby plnili dodávky a rodina byla schopná nějak přežít. Měnila se i doba, viděli, že pokud chce být sedlák konkurenceschopný, musí mechanizovat, už nestačili koně a volí. Proto ve vstupu do JZD viděli jednodušší cestu, úlevu a možná i naději v lepší život.

V prvních letech po převzetí moci komunisty zažívali zástupci zemědělského sektoru enormní zásah nejen do záležitostí pracovního života, ale i do osobního života. Zásahy, ne v tak velké míře, pokračovaly i po další desetiletí např. zmíněnými zákazy studia určitých škol pro děti, které pocházely nejen z „kulackých“ rodin. Minimálně jeden potomek rodiny, která byla členem JZD, musel s největší pravděpodobností taktéž nastoupit do JZD. Družstva si tak udržovala neustály přisun pracujících. V dnešní době si neumíme představit, že by nám stát diktoval, co smíme a nesmíme jít studovat a kam musíme a zásadně nemůžeme jít pracovat. Další pro nás nepochopitelná věc je ta, že do revoluce bylo vlastnictví půdy prakticky bezcenné, vlastník z něho neměl žádné benefity. To se po revoluci změnilo do pravidelné finanční odměny, pokud se majitel rozhodl půdu ponechat družstvu k obhospodařování.

Řekla bych, že v dnešní společnosti je období kolektivizace zemědělství vnímáno a ztotožňováno především se zakládáním JZD, která zná každý. Samotná kolektivizace a zločiny, jež byly páchany na zemědělci, mezi laickou veřejností již tolik známé nejsou. V mnou použité literatuře byl proces kolektivizace rovněž představován jako zločin a bezpráví, což je samozřejmě pravda. Na druhou stranu pamětníci v této práci, kteří kolektivizaci zemědělství a zakládání JZD prožili, nejsou s odsouzením tolik striktní, již kvůli výše zmíněným důvodům.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Rozhovory

Rozhovor s Marií Zmeškalovou, rozenou Zikmundovou, v Ostrově nad Oslavou z 16. 11. 2022 a z 9. 12. 2022.

Rozhovor s Marií Markovou, roz. Peprlovou, v Sazomíně ze 17. března 2023.

Rozhovor s manželi Valentovými, v Radostíně nad Oslavou z 18. 3. 2023.

Rozhovor s Annou Judovou, roz. Kmentovou, v Obyčtově z 21. března 2023.

Archivní prameny Moravský zemský archiv

MZA v Brně, fond E 67 – Sběrka matrik, č. sv. IV, č. kn. 15 636, Matrika narozených, Horní Bory, 1884–1913. Dostupné online z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/10527?image=216000010-000253-003380-000000-015636-000000-00-B00783-00010.jp2> [cit. 10. 4. 2023].

MZA v Brně, fond E 67 – Sběrka matrik, č. sv. III, č. kn. 15 641, Matrika oddaných, Horní Bory, 1884–1936. Dostupné online z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/10345?image=216000010-000253-003380-000000-015641-000000-00-B01659-00010.jp2> [cit. 10. 4. 2023].

MZA v Brně, fond E 67 – Sběrka matrik, č. sv. V, č. kn. 16 125, Matrika narozených, Radostín, 1861–1899. Dostupné online z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/6940?image=216000010-000253-003380-000000-016125-000000-00-B07636-00010.jp2> [cit. 15. 4. 2023].

MZA v Brně, SOkA Brno-venkov, fond: Okresní úřad Tišnov, fascikl 406, Sčítací operát Sejřek 1921. Dostupné online z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/digisada/detail/1536?image=226203010-000003-000350-001531-000406-01-BO1456-00010.jp2> [cit. 15. 4. 2023].

Archivní prameny Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou

Fondy:

Jednotné zemědělské družstvo Kněževes, Obyčtov, Radostín nad Oslavou, Sazomín, Sejřek

Lidový soud Velké Meziříčí

Místní národní výbor Bory, Dolní Bory, Obyčtov, Sejřek

Okresní národní výbor Velké Meziříčí

Okresní prokuratura Velké Meziříčí

Literatura

BLAŽEK, Petr – JECH, Karel – KUBÁLEK, Michal a kol.: *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy, dokumenty*. 2. vyd. Praha 2022.

BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008.

BŘEZINA, Vladimír – PERNES, Jiří (eds.): *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960*. Brno 2009.

DOBEŠ, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan: *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha 2007.

FEIERABEND, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary 2007.

GREGOR, František – JIČÍNSKÝ, Petr: *Zákazy pobytu uložené tzv. kulakům v padesátých letech 20. století v okresech Moravské Budějovice a Třebíč*. In: KŘESADLO, Vít (red.): *Západní Morava. Vlastivědný sborník, XII.*, 2008, s. 167–199.

HÄUFLER, Vlastislav: *Zeměpis Československa*. Praha 1960.

JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008.

KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti 1948–1960. Část druhá. Venkov*. Praha 2012.

KRATOCHVÍL, Josef a kol.: *Současnost socialistického zemědělství v okrese Žďár nad Sázavou (40 let socialistického zemědělství)*. Havlíčkův Brod 1989.

KŘESADLO, Vít: *Zákazy pobytu uložené tzv. kulakům v padesátých letech 20. století v okresech Bystřice nad Pernštejnem a Žďár nad Sázavou*. In: KŘESADLO, Vít (red.): *Západní Morava. Vlastivědný sborník, XIV.*, 2010, s. 119–131.

MAKOVSKÝ, Vladimír: *Pod Babákem býval mlýn. Obyčtov – Sklené. 1462–1997.* Sklené nad Oslavou 1997.

PAVLÍČEK, Jiří: *Dějiny obce Obyčtov. 13.7.2008 žehnání praporů obce a SDH : 1. sraz rodáků obce Obyčtov : 120 let založení sboru SDH.* Obyčtov 2008.

RIEGL, Jan: *Od IX. sjezdu KSC k X. sjezdu JZD. Třicet pět let socialistického zemědělského družstevnictví v okrese Žďár nad Sázavou.* Jihlava 1984.

ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor (eds.): *Kolektivizace v Československu.* Praha 2013.

SVOBODA, Josef, František: *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Žďárský okres.* Brno 1937.

ŠTINDL, Martin: *Nucené vystěhování tzv. kulaků z okresů Velké Meziříčí a Velká Bíteš v padesátých letech 20. století.* In: KŘESADLO, Vít (red.): *Západní Morava. Vlastivědný sborník, XIII., 2009, s. 226–266.*

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie.* 2. vyd. Praha 2015.

Internetové zdroje

https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k018.pdf/0e71fa93-c8e0-479a-9644-11d34f80f014?version=1.0&fbclid=IwAR3g6MjYDraNQaq5MPma7hqwdWa121g6kZ-N3wxH34_D1usl7zQyRuq2jpQ [cit. 3. 4. 2023].

<https://www.czso.cz/documents/10180/165603907/1300722203.pdf/de05fcca-74d5-40b6-bfa0-6a9825cfe369?version=1.1> [cit. 10. 4. 2023].

Seznam příloh

Příloha č. 1 Podoba bývalé rychty v Kněževsi, v popředí kaple sv. Floriána,
23. dubna 2022

Soukromý archiv autorky

Příloha č. 2 Odvolání okresního prokurátora – žádost o zrušení rozsudku lidového
soudu a žádost o udělení nového přiměřeného trestu

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, zn. Pt 82/55, *Odvolání od rozsudku
lidového soudu ve Velkém Meziříčí.*

Příloha č. 3 Dobové hranice okresu Velké Meziříčí

ŠTINDL, Martin: *Nucené vystěhování tzv. kulaků z okresů Velké Meziříčí a Velká Bíteš v padesátých
letech 20. století.* In: KŘESADLO, Vít (red.): *Západní Morava. Vlastivědný sborník, XIII.*, 2009, s. 260.

Příloha č. 4 Dobové hranice okresu Žďár nad Sázavou a Bystřice nad Pernštejnem

KŘESADLO, Vít: *Zákazy pobytu uložené tzv. kulakům v padesátých letech 20. století v okresech
Bystřice nad Pernštejnem a Žďár nad Sázavou.* In: KŘESADLO, Vít (red.): *Západní Morava.
Vlastivědný sborník, XIV.*, 2010, s. 130.



Příloha č. 1 – Podoba bývalé rychty v Kněževsi, v popředí kaple sv. Floriána, 23. dubna 2022

Okresní prokuratura
ve Velkém Meziříčí

-25-

Okresní soud ve Velkém Meziříčí 2/55
Došlo: 24 VI 1955 v... hodin
jednou možností (příloh.) ...
Vězeňská správa

Lidovému soudu

T 87/55

ve Velkém Meziříčí.

Okresní prokurátor ve Velkém Meziříčí o d ů v o d ů m u j e
své odvolání do rozsudku lidového soudu ve Velkém Meziříčí, ze
dne 14.6.1955 č.j. T 87/55, t a k t o :

Rozsudkem shora uvedeného lidového soudu byl obviněný
Jaroslav V a l e n t a uznán vinným podle § 135, odst. 1, 2 tr.z.
a byl mu uložen podle téhož zákonného ustanovení trest odnětí
svobody v trvání čtyř měsíců a peněžitý trest ve výši 2.000 Kčs,
v případě nedobytnosti odn. svobody na další dva měsíce, nepod-
míněně.

Nalézací soud správně zhodnotil míru zavinění obviněného.
Při výměře trestu odnětí svobody, jakož i výše trestu peněžitého
nepřihlédl plně ke společenské nebezpečnosti jednání obviněného,
neboť tu nutno přihlídnouti k tomu, že obviněný měl na svém hospo-
dářství veškeré podmínky a předpoklady k tomu, aby se řádně vypo-
řádal s povinnými dodávkami státu a že tedy z třídní nenávisti
váči dnešnímu lidově demokratickému státnímu zřízení se nesnažil
plnit úkoly, které jsou na něho jako na soukromě hospodařícího
zemědělce kladeny a které mu vyplývají z jednotného hospodářského
plánu. Tím zůstal dlužen našemu zásobování značným kvantem země-
dělských produktů, zejména v živočišné výrobě, čímž stěžíval pro-
vádění jednotného hospodářského plánu na úseku vyživování.

Vzhledem k těmto skutečnostem jeví se tudíž jemu uložený
tresty příliš nízké.

Navrhují proto, aby krajský soud v Jihlavě, jako soud odvo-
lací, ve výroku o trestu zrušil rozsudek lidového soudu a aby
uložil obviněnému nový trest odnětí svobody i trest peněžitý pří-
měřeně vyšší, odpovídající plně společenské nebezpečnosti jednání
obviněného.

Okresní prokurátor:

V. s. dor. obviněnému.

V.M. 27.6.1955.

Došlo	
Opisováno	2/7/55
Srovnáno	
Odesláno	

V. k. vyhotov předlohu.

V.M. 28.6.1955.

Došlo	
Opisováno	2/7/55
Srovnáno	
Odesláno	

Příloha č. 2 – Odvolání okresního prokurátora – žádost o zrušení rozsudku lidového soudu a
žádost o udělení nového přiměřeného trestu



Příloha č. 3 – Dobové hranice okresu Velké Meziříčí



Příloha č. 4 – Dobové hranice okresu Žďár nad Sázavou a Bystřice nad Pernštejnem